

**NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN ÖZEL
GEREKSİNİMLİ KARDEŞLERİNE YÖNELİK
DAVRANIŞLARINDA EBEVENLERİN ÇOCUK
YETİŞTİRME TUTUMLARI İLE İLİŞKİSİ**

Şeyma LALOĞLU
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı
Dr.Öğr. Üyesi Nurgül KARAKURT

Yüksek Lisans Tezi-2021

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN ÖZEL
GEREKSİNİMLİ KARDEŞLERİNE YÖNELİK
DAVRANIŞLARINDA EBEVEYNLERİN ÇOCUK
YETİŞTİRME TUTUMLARI İLE İLİŞKİSİ**

Şeyma LALOĞLU

**Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Tez Danışmanı
Dr.Öğr. Üyesi Nurgül KARAKURT**

**ERZURUM
2021**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
TEŞEKKÜR	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
TABLolar DİZİNİ	VIII
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER	4
2.1. Özel Gereksinimlilik.....	4
2.1.1. Özel Gereksinimlilik Nedir?	4
2.1.2. Özel Gereksinimliliğin Sınıflandırılması.....	6
2.2. Kardeş İlişkileri.....	7
2.2.1. Okul Öncesi Dönemde Kardeşler Arası İlişkiler	8
2.2.2. Okul Döneminde Kardeşler Arası İlişkiler	9
2.2.3. Ergenlik Döneminde Kardeşler Arası İlişkiler	11
2.2.4. Özel Gereksinimli Kardeşi Olan Çocuklarda Kardeşler Arası İlişkiler.....	12
2.2.5.Özel Gereksinimli Kardeş ile Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerin İlişkilerinin Niteliğini Etkileyen Faktörler	16
2.3. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları.....	20
2.4. Normal Gelişim Gösteren Çocuk ile Özel Gereksinimli Kardeş İlişkilerinde Psikiyatri Hemşiresinin Rolü	25
3. MATERYAL VE METOT	26
3.1. Araştırmanın Tipi.....	26

3.2. Araştırma Soruları.....	26
3.3. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman	26
3.4. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme.....	26
4. BULGULAR.....	33
5. TARTIşMA.....	47
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	55
EKLER	56
EK-1. ÖZGEÇMİş	67
EK-2. ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU.....	68
EK-3. ETİK KURUL ONAY FORMU	69
EK-4. KURUM İZİNİ	70
EK-5. AİLE HAYATI VE ÇOCUK YETİşTİRME TUTUM ÖLÇEĞİ.....	72
EK-6. SOSYO-DEMOGRAFİK SORU FORMU	76
EK-7. SCHAEFFER KARDEş DAVRANIşI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ (şKDDÖ) KARDEş FORMU	78

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalıŐmayı, değerli bilgi ve katkıları ile yöneten, tezimin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen hocam Sayın Dr. Nurgül KARAKURT'A en derin saygı ve Őukranlarımı sunarım.

ÇalıŐmalarım sırasında ilgi ve desteklerini esirgemeyen , yoğun eğitim dönemim boyunca sabırla beni destekleyen aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Şeyma LALOĞLU

ÖZET

Normal Gelişim Gösteren Çocukların Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik

Davranışlarında Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları İle İlişkisi

Amaç: Bu araştırmada normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine yönelik davranışları ile ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve Metot: Araştırmanın evreni, 1 Kasım 2020– 14 Temmuz 2021 tarihleri arasında, Erzurum ilinde Milli Eğitim Müdürlüğü’ ne bağlı merkez ilçelerinde bulunan 14 Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde yer alan özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinden ve normal gelişim gösteren kardeşlerinden (1073) oluşmaktadır. Araştırmaya dahil edilme kriterlerini taşıyan, gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul eden 304 normal gelişim gösteren çocuk ve çocukların ebeveynleri araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında; Kişisel Bilgi Formu, Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği, Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizi için SPSS 22 programı kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışma bulguları incelendiğinde; P.A.R.I. ve ŞKDDÖ alt boyutlarında; “Aşırı Annelik Boyutu” ile “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” ve “Empati Boyutu” arasındaki, “Ev Kadınlığını Red Etme Boyutu” ile “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” ve “Empati Boyutu” arasındaki, “Karı Koca Geçimsizliği Boyutu” ile “Nazik Olma Boyutu” ve “Empati Boyutu” arasındaki, “Baskı ve Disiplin Boyutu” ile “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” arasındaki korelasyon değerleri $p<0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır.

Sonuç: Ebeveynlerin aşırı koruyucu tutuma sahip olma tutumu, alt boyut puan ortalamalarının en yüksek puan ortalamasına sahip olduğu, normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine karşı nazik olma tutumu, alt boyut puan ortalamalarının en yüksek puan ortalamasına sahip olduğu ve ebeveynlerin aşırı koruyucu tutumu alt boyut puan ortalamasına karşı çocukların birbirine karşı daha nazik ve ilgili olma puan ortalamasının yüksek olduğu, eşler arasındaki karı koca geçimsizliği alt boyut puan ortalaması arttıkça kardeşlerin birbirine karşı nazik ve ilgili olma puan ortalamasının arttığı, annelerin ev kadınlığını reddedici tutum alt boyut puan ortalamasına karşı çocukların birbirine karşı daha empatik ve ilgili olma puan ortalamasının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, ebeveyn tutumu, hemşirelik, kardeş, özel gereksinimli çocuk

ABSTRACT

The Behaviors of Children Towards Their Special Needs Siblings and Parents' Child Rearing Attitudes

Aim: In this study, it was aimed to examine the relationship between the behaviors of normally developing children towards their siblings with special needs and the parenting attitudes of parents.

Material and method: The universe of the research consists of parents and normally developing siblings (1073) of children with special needs, located in 14 Special Education and Rehabilitation Centers located in the central districts of the Directorate of National Education in Erzurum, between 1 November 2020 and 14 July 2021. The sample of the study consisted of 304 children with normal development and their parents who met the inclusion criteria and voluntarily agreed to participate in the study. In the collection of data; Personal Information Form, Family Life and Childrearing Attitude Scale, Schaeffer Sibling Behavior Assessment Scale were used. SPSS 22 program was used for data analysis.

Results: Study target; P.A.R.I. and under the ŞKDDÖ; Between “Extreme Motherhood Dimension” and “Associate Relationship Dimension” and “Empathy Dimension Being One”, “Housewife Dimension” and “Together Relevance Dimension” and “Empathy Dimension”, “Husband-Husband Discord” and “Gentle Dimension” Dimensions” and “Empathy dimension”, “Pressure and Discourse Dimension” and “Unity and Relationship Dimension” dimensions are at an important point with $p < 0.05$.

Conclusion: Parents' overprotective attitude has the highest mean score of sub-dimensions, the attitude of being kind to their siblings with special needs of children with normal development, sub-dimension mean scores have the highest mean score, and parents' overprotective attitude is the sub-dimension mean score. it was found that the mean score of being more kind and caring towards each other was higher, the mean score of being kind and interested in each other increased as the mean score of the sub-dimension of incompatibility between spouses increased, the mean score of being kind and caring towards each other increased, and the mean score of mothers' rejection of housewifery was more empathetic towards each other and it was concluded that the mean score of being relevant was high.

Key Words: Family, special needs child, sipling, parenting attitude, nursing

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- P.A.R.I** : Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği
ŞKDDÖ : Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No

Sayfa No

Şekil 2.1. Kardeş İlişkileri 17

TABLULAR DİZİNİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 4.1. Araştırmaya alınan anne ve babaların sosyo - demografik özellikleri ile ilgili bulgular (n=304)	33
Tablo 4.2. Araştırmaya alınan özel gereksinimli çocukların sosyo - demografik dağılımları ile ilgili bulgular (n=304)	35
Tablo 4.3. Araştırmaya alınan özel gereksinimli çocukların kardeşlerinin sosyo demografik özellikleri ile ilgili bulgular (n=304)	36
Tablo 4.4. P.A.R.I ve ŞKDDÖ puanlarına yönelik aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri	37
Tablo 4.5. P.A.R.I ve ŞKDDÖ puanları Arasındaki İlişki ile İlgili Korelasyon Değerleri	38
Tablo 4.6. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Kardeş Davranışını Değerlendirme puanlarını yordama gücüne ilişkin Lineer Regresyon Analizi sonuçları	39
Tablo 4.7. Anne ve babaların sosyo – demografik özelliklerine göre ŞKDDÖ puanları açısından farklar	41
Tablo 4.8. Özel gereksinimli çocukların sosyo – demografik özelliklerine göre ŞKDDÖ puanları açısından farklar	45
Tablo 4.9. Özel gereksinimli çocukların kardeşlerinin sosyo – demografik özelliklerine göre ŞKDDÖ puanları açısından farklar	46

1. GİRİŞ

Aile; aralarında kan bağı olan, evlilik ve diğer yasal yollardan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan kişilerin sosyal, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı toplumun en küçük ve en temel birimidir.

Aile aynı zamanda karşılıklı etkileşim üzerine kurulu dinamik bir sistemdir. Ailenin işlevleri arasında neslin devamını sağlama, aile üyelerinin bakımı, disiplin oluşturma ve destekleyici bir çevre edinmesi gibi bazı temel görevlerinin olması yanında bir çocuğun dünyaya getirilmesi ve çocuğun toplumsal normları ve beklentileri karşılayacak biçimde yetiştirilmesi yer almaktadır.^{1,2}

Ebeveynlerin göstermiş oldukları çocuk yetiştirme rutinleri birçok sosyal ve çevresel faktörden daha önemli olarak görülmekte, çocuğun sosyal, psikolojik ve bilişsel gelişimini doğrudan etkilemektedir. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları asli sosyalizasyon süreci içerisinde çocukların kendine özgü tutum ve davranışlarının geliştirmesinde biçimlendirici bir etkiye sahiptir.^{1,3} Çocuklar için yaşamın ilk yıllarında ebeveynlerin sergilemiş oldukları çocuk yetiştirme tutumları bireyin kişiliğinin oluşumunda, alışkanlık, tavır, davranış ve tutumunun biçimlendirici olması ve hayatında kalıcı etkiler oluşturması açısından önem taşımaktadır.³ Bu nedenle ebeveynlerin çocuk yetiştirme rutinlerinde sergilemiş oldukları olumlu ya da olumsuz tutumları çocuğun gelişimi açısından son derece önemlidir.

Ebeveynlerin çocuklarına sergilemiş oldukları tutum üzerinde etkili olan birçok dinamik bulunmaktadır. Özel gereksinimli bir çocuk sahibi olmak da ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyebilecek en önemli etmenlerden biri olarak görülmektedir. Özel gereksinimli bir çocuğun doğumu özel durumu ne olursa olsun aile üyelerini derinden etkilemekte ve bu ailedeki fertlerinin her birine normalden daha fazla sorumluluk, daha fazla çaba ve kendilerine ayırabilecekleri daha az zaman düşmektedir.⁴

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış özel çocukların anneleriyle yapılmış olan bir çalışmada da bu annelerin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelere oranla daha fazla geçimsizlik yaşandığı ve daha yüksek oranda tükenmişlik yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır⁵. Ulaşılan sonuca göre bu ailelerde ki bireylerin daha fazla olumsuz duygu yaşayabileceği düşünülmektedir.

Özel gereksinimli çocuğun doğumu ile ebeveynlerin duygu, düşünce ve tutumunu olumsuz yönde etkileyecek ek bir stres kaynağı oluşmaktadır. Özel gereksinimli çocuğun ailesinde strese neden olabilecek faktörler arasında çocuğun gelişimindeki aksaklıklar, sağlık problemleri ve ebeveynlere bağımlılık düzeyi gelmektedir. Yüksek ölçüde stres yaratan bu durumlar aileyi oluşturan bazı üyelerin psikolojik olarak daha fazla etkilendiği saptanmıştır.^{4, 6}

Günümüz şartlarında özel gereksinim gösteren çocuğa ve ailesinin faydalanabileceği hizmetlerden aile üyelerinde sadece bir kişiye odaklanmaz bir bütün olarak değerlendirilir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerle yapılan çalışmaların ve bu ailelere yönelik hizmetlerin daha çok özel gereksinim gösteren çocuğu ve anne – babasını kapsadığı, aile önemli bir yere sahip olmasına rağmen normal gelişim gösteren kardeşlerin bu durumdan etkilenme biçimlerini ve gereksinimlerinin göz ardı edildiği görülmektedir. Fakat normal gelişim gösteren çocuk ebeveynler gibi özel gereksinim gösteren kardeşin sorumluluğunu üstlenebilmekte, kardeşi açısından gelecek kaygısı ve ileriki yıllarda kendisinin de engelli olabileceği korkusu yaşamaktadır. Ayrıca özel gereksinim gösteren bir çocuğun varlığı aile içindeki ve dışındaki ilişkilere yansıdığı gibi kardeşler arasındaki ilişkiye de yansımaktadır.^{7, 8}

Özel gereksinim gösteren bir kardeşe sahip olmak normal gelişim gösteren çocukların yaşam rutinlerinde bazı değişiklikler oluşturmakta, olumlu duygu ve davranışlardan olumsuz boyuta kadar uzanan çeşitli duygusal ve davranışsal güçlükler ve

birtakım problemler yaşamalarına neden olabilmektedir.⁹ Oluşabilecek olumlu davranışlar; sorumluluk, yardımseverlik, empati kurma, sabırlı olma, hoşgörülü olma, işbirliği gibi kabul gören sosyal davranışlardır. Olumsuz davranışlar ise; kardeşini yük olarak görme, suçluluk hissetme, kardeşten utanma, anne babanın ilgisizliği ve fazla beklenti karşısında ihmal edilmiş duygusuna kapılma durumlarıdır.^{9, 10} Ülkemizde ve ulusal anlamda yapılan çalışmalarda da özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren çocuklarda ki davranışlarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır.^{8, 11}

Normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinim gösteren kardeşlerine yönelik görülen çeşitli duygu ve davranış modellerini şekillendiren doğrudan ve dolaylı olmak üzere bir çok etmen bulunmaktadır.¹² Bu etmenler arasında en önemli faktörlerden biri de ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları gelmektedir. Çocuğun kardeşini kabullenmesi ve içinde bulunduğu özel duruma uyumu ile anne babanın göstermiş olduğu tutum ve davranışlar arasında anlamlı bir ilişki vardır. Çünkü ebeveynlerin sergilemiş olduğu tutum çocuğun olaylara, kişilere, hayata bakış açısını ve çocukta oluşacak tutum ve davranışın temelini oluşturmaktadır. Çocukluk çağında anne ve babayı rol model olarak gören çocuklar için ebeveynlerin sergilemiş oldukları olumlu duygu ve davranışlar kardeşler arasındaki ilişkileri doğrudan etkileyebilmektedir.^{13, 14} Normal gelişim gösteren çocuğun ebeveyn tutum ve davranışları ile şekillenen olumlu ve olumsuz duygu ve davranışlar kardeşler arası ilişkileri doğrudan etkileyebilmektedir.

Günümüzde önemli hemşirelik amaçları arasında çocuk ve aile sağlığının geliştirilmesi ve sürdürülmesinin yanı sıra eğitim, danışmanlık, hakları savunma olduğu göz önünde tutulduğunda; konuyla ilgili kısıtlı çalışmaların tespitiyle literatüre ışık tutacağı düşüncesiyle normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine yönelik davranışları ile ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları bu araştırma ile incelenmesi amaçlanmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Özel Gereksinimlilik

2.1.1. Özel Gereksinimlilik Nedir?

Ülkemizde ilk olarak 2006 senesinde yürürlüğe giren ve 2009 yılında revize edilen Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (ÖEHY) özel gereksinimli olan çocuklar “*özel eğitim gerektiren birey*” terimi ile açıklanmış ve bu başlık altında “*çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey*” olarak tanımlanmaktadır.¹⁵⁻¹⁸ Bireyde var olan farklılıklar bu sınırların üstünde ya da altında olabilir. Bu yönüyle özel gereksinimli birey, öğrenme güçlüğü ve/ya da davranış problemleri sergileyen çocukları fiziksel, duygusal ya da sosyal yetersizliği olan çocukları olduğu kadar zihinsel olarak üstün veya özel yetenekli çocukları da içerisine alan kapsamlı bir kavramdır.¹⁷

Özel gereksinimlilik kişilerde duygusal, fiziksel veya zihinsel işlev bozukluğu olmasına rağmen toplumsal bir durumdur.^{8, 19} Herhangi bir toplumda bir farklılığı ya da güçlüğü veya yetersizliği olan kişilerin nasıl tanımlandığı ya da isimlendirildiği o toplumun çoğunluğundan farklı olan bireylere nasıl bir tutum sergilediğini yansıtması açısından önem taşımaktadır. Yapılan tanımlamalar davranış, bedensel ve zihinsel işlevler açısından topluluğu oluşturan üyelerden farklı olan bireylere var olan durumu yansıtan adlandırmalar yapılmaktadır.^{7, 20}

Özel gereksinimi olan çocukların çoğu sosyal, fiziksel, zihinsel ve davranışsal işlevlerde çeşitli yetersizlikler gösterirler. Yetersizlik bir insan için herhangi bir işlevi gerçekleştirmede ki yetersizliği ya da bir faaliyetin sınırlandırılması durumudur. Yetersizlik bireyseldir, kişiden kişiye değişir. Bu bağlamda birey herkesin gördüğü gibi görmeyebilir, herkesin anladığı gibi anlayamayabilir.¹⁶ Yetersizlik adına yapılan

tanımlamalar üstün zekâlı ya da yetenekli olan çocukları kapsamamaktadır. Bu anlamda yetersizliği olan çocuk terimi özel gereksinimi olan çocuk teriminden daha sınırlı bir anlam taşımaktadır.^{16, 21}

Engel ise çocukta var olan sosyal, fiziksel, zihinsel ve davranışsal bir takım işlevlerdeki yetersizlikten dolayı toplumsal beklentiyi karşılayamaması ve çevreyle olan etkileşiminde karşılaştığı problemler ve sınırlandırılmalarıdır.^{16, 17, 21} Bu durumda yetersizlik engele dönüşebilir. Engellilik insanlığın bir parçası olup, toplumsal bir gerçekliktir. Engellilik her ne kadar yapısal bir bozukluk olsa da toplumsal bir durumdur.¹⁹ Bu yönüyle engellilik kültürden kültüre anlam farklılıkları olan bir kavramdır.²² Bireyin diğer insanlar ile etkileşim içinde iken toplumun özel gereksinimli bireye karşı bakış açısı ve bireyin içinde bulunduğu özel durumuna yönelik tepkileriyle anlam kazanıp değişiklik göstermektedir.²³

Özel gereksinimli bireyin diğer insanlar ile etkileşiminde yaşadığı problem, biyolojik yapı farklılıklarına dayalı yetersizliklerden olduğu gibi toplumun olumsuz tutum ve davranışlarından ve çevrenin fiziksel olarak uygun düzenlenmemesinden kaynaklanabilir. Bu faktörler özel gereksinimli bireyin gelişiminin ilerlemesi konusunda engele dönüşebilmektedir.

Tarih boyunca özel gereksinimli bireylerin, toplumun çoğunluğuna hitap eden toplumsal kurumlar, kurallar ve düzenlemelerden yeterince yararlanamamaları ve gereksinimlerini karşılayamamaları dikkat çekmiş ve var olan bu durumun farkına varılmıştır. Özel gereksinimli bireylerinde toplumda ki fırsatlardan yararlanmaları, topluma katkıda bulunmaları ve var olan yetersizliklerinin engele dönüşmemesi için; normlar, yaşam alanları, kurumlarda ek düzenlemeler ve değişiklikler yapılmıştır.²⁴

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği' nde "özel eğitim; özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak

yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi ” ifade etmektedir.(KHK/ 573 1999)

Özel gereksinimli bireylerin toplum içinde kendilerine bir yer edinmeleri, bağımsızlıklarını kazanarak başkalarına olan bağımlılıklarını azaltmaları hususunda yetenekleri doğrultusunda kapasitelerinin en üst düzeye çıkması sağlanmalı ve bu doğrultuda ek eğitimlerle desteklenmesi özel gereksinimli bireylerin topluma kazandırılması açısından önemlidir.

2.1.2. Özel Gereksinimliliğin Sınıflandırılması

Özel gereksinimli bireylerin yetersizliklerinin, yeteneklerinin tespiti ve bu bireylerin özellikleri doğrultusunda desteklenmeleri için belli sınıflandırmalar yapılmıştır.

Özel gereksinimli bireylerin sınıflandırılmasında bir takım yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu sınıflandırma bazen bireylerin özelliklerine bazen de eğitim gereksinimlerine uygun sınıflandırılmaktadır. Özel gereksinimli olan çocukları Culatta ve Tompkins²⁵ ve IDEA (Yetersiz Bireylerin Eğitim Yasası) şu şekilde sınıflandırmıştır;

- Zihinsel gerilik,
- Öğrenme güçlüğü,
- Duygusal ve davranışsal bozukluklar (uyum bozuklukları),
- Fiziksel engelliler,
- Otizm,
- Diğer sağlık sorunları olan çocuklar,
- İletişim bozuklukları (konuşma ve dil bozuklukları),
- Sağırılık dâhil işitme bozuklukları,
- Körlük dâhil görme bozuklukları,
- Ağır ya da birden çok engeli sahip olanlar,

- Üstün yetenekli çocuklar şeklinde sınıflandırmıştır.

2.2. Kardeş İlişkileri

Kardeşler, aile birliği içerisinde özel ve önemli bir ilişkiyi paylaşmaktadırlar.²⁶ Günlük hayattaki birçok sosyal ilişkiden farklı olarak, farklı gelişim dönemlerindeki etkileşimlerle değişiklik gösteren, fiziksel ve duygusal bağlarla yaşamın kritik dönemlerine hazırlayan bir ilişkidir. Kardeşler arasındaki bu ilişki sonu olmayan bir ilişki olmakla beraber, aralarında kurmuş oldukları bu bağ ile elde ettikleri gücü diğer sosyal ilişkilerde de kullanırlar.²⁷⁻²⁹ Bu bağlamda kardeş ilişkileri kişilik gelişimini etkileyen en önemli etmenlerden biri olarak görülmektedir. Çünkü kardeşler arasındaki var olan duygusal ve fiziksel bağ ebeveyn – çocuk ilişkisinden sonra ikinci en önemli bağıdır.³⁰ Kardeşler karşılıklı etkileşim içinde ve birbirlerinin yaşamlarında oldukça önemlidir. Kardeşler ilk sosyal deneyimlerini birbirleriyle yaşarlar ve sosyalleşmenin temsilcisi olma durumundadırlar.^{27, 28}

Sürekli etkileşim içinde olan kardeşler taklit etme, oyun oynama, kurallara uyma, paylaşımcı olma gibi sosyal beceriler öğrenirler ve birbirleri için olumlu duygu ve davranışlardan olumsuz boyuta kadar uzanan çeşitli duygusal ve davranışsal değişimlere, oluşumlara sebep olup, yeni rol modelleri oluştururlar. Var olan bu karşılıklı etkileşimler kimlik kazanımı ve kişilik gelişimine önemli bir kaynaktır. Kardeşler arasında ki zor ilişkiler gelişimi olumsuz yönde etkilerken, yakın ve olumlu bir kardeş ilişkisi kurmak yaşamın ileriki zamanları da dâhil olmak üzere yararları devam edebilir.³¹⁻³⁴

İlk zamanlarda yapılan çalışmalar kardeşler arasındaki ilişkinin niteliğini etkileyen faktörler arasında yaş farkı, doğum sırası gibi statik değişkenler üzerine durulmuş, bu değişkenlerin çocuğun psiko-sosyal gelişiminde ikinci derecede rol oynadığı görülmüştür.²⁹ Fakat son 20 yıldır koruyucu faktör olarak görülen aile, yapılan

çalışmaları kardeş ilişkilerindeki dinamik süreçleri ve var olan problemleri incelemeye yöneltmiştir.^{35, 36}

Kardeş ilişkileri üzerine yapılan son çalışmalar da çeşitli sayıda konular takip edilmektedir. Kardeşler arasındaki bireysel farklılıklar, gelişimdeki değişiklikler, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının kardeş ilişkisi üzerine etkisi, özel gereksinimli çocukların ailelerindeki kardeş ilişkilerinin niteliği gibi konular başta gelmektedir.³⁷

Bireyler istedikleri kişilerle arkadaş olup, istedikleri zaman bu arkadaşlıklarını sonlandırabilirler fakat kardeşlerini tercih etme gibi yapma şansları yoktur.³⁸ Özellikle biyolojik bağın yanında duygusal nitelikteki kardeş ilişkilerinde çeşitli farklılıklar görülür. Kardeşler arasındaki etkileşimin sıklığına göre değişen; düşmanca ve agresif tutumdan şefkatli bir tutuma doğru ilerlemektedir. Kardeş ilişkilerinin niteliği sadece kardeşler arasında sonraki dönemlerde oluşacak ilişkinin niteliğini değil, bununla birlikte birey olarak her çocuğun kimliğini de etkilemektedir.³⁷

Kardeşler arasındaki ilişkiye gelişimsel olarak bakıldığında; yaşamın her safhasında farklı özelliklere ve rollere sahip olduğu görülmektedir. Her gelişim döneminin kendine özgü genel özellikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda belirli bir gelişim döneminde ki kardeş ilişkilerini anlamak için o dönemdeki özellikler göz önünde bulundurulmalıdır. Her bir gelişim dönemine geçiş bireyin yaşamında önemli değişiklikleri de beraberinde getirir.³⁹

2.2.1. Okul Öncesi Dönemde Kardeşler Arası İlişkiler

Bebek doğum sonrasındaki ilk yıllarında tamamen bağımlı ve edilgen bir yapıdadır. Gereksinimlerini anne ya da bakımında sorumlu olan bir birey olmadan karşılayamaz, sürekli uyarılma ve bakım ister. Annesiyle ortak bir yaşam (symbiosis) sürer; bu dönemde bebek hep alıcıdır. Anneden ayrılmamış bir benliği vardır.⁴⁰ Bebek

18. Aydan itibaren yani konuşmaya başladığı özerklik dönemi olarak adlandırılan zamanda diğer insanlarla etkileşime geçmeye başlar. Bu bağlamda ilk akran ilişkilerini de kardeşleriyle gerçekleştirirler. Bu dönemde kardeşlik ilişkileri diğer dönemlere oranla daha yoğun yaşanmaktadır. Kardeşler bu dönemde önemli ve özel etkileşimlerde bulunarak; sadece oyuncakları, odayı, odayı, kıyafetleri, ebeveynleri değil; önemli yaşantılarını da paylaşmaktadırlar.^{27, 41}

Kardeşler birbirleri için hem rol model olurlar hem de karşılıklı sosyal etkileşim gerçekleştirdikleri bireyler olurlar. Bunun yanında sevgi, sevecenlik ve güven duygularının paylaşımı için ortam oluştururlar.⁴² Öte yandan kardeşler arasında çekişmelerde birçok ailede görülen bir durumdur. Kardeşler arası ilişki bir sevgi kaynağı olarak görülse de birçok anlaşmazlıklar yaşanabilir. Kardeşler arası ilişkiler istemsiz bir şekilde oluşan rekabetten bozulabilir. Kimi uzmanlar kardeşliği rekabet olarak tanımlarken; bazılarının göre ise çocuğun annesini paylaşmama durumudur. Kardeşler arasında oluşan yarışmanın, sosyalleşme sürecinde önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. İşbirliği ve rekabet, hayatın ilk dönemlerinde kardeş ilişkileri yoluyla öğrenilen sosyal beceriler arasında yer almaktadır.⁴³

Kardeşler arasında ki sosyal ilişki bireyin daha ileriki yıllarda öğreneceklerinin temelini oluşturması, davranış ve gelişiminde güçlü bir etkiye sahip olması açısından önemlidir. Cinsel kimlik, dil gelişimi, ahlaki ve psiko-motor alanlarında ki deneyimlerinin hepsi bu sosyal etkileşimin kapsamındadır.²⁸

2.2.2. Okul Döneminde Kardeşler Arası İlişkiler

Bu dönem çocukların ebeveynlerine olan bağımlılıkları azalmıştır. Çünkü bu dönem çocukların okula başladığı (altı-on bir yaş) okul dönemi olarak adlandırılan süreçtir ve çocuk aileden çıkıp dış dünyayla etkileşimini artırdığı bir dönemdir. Bu dönemde çocuk zamanının çoğunu oyunda veya okulda geçirebilir, başkalarına ihtiyaç

duymadan gereksinimlerini karşılayabilir. Arkadaşlarıyla geçirdiği zaman arttığı için arkadaşlık bağları güçlüdür bunun yanında üstünlük kurma ve öne çıkma isteklerinden dolayı çekişmelerde sıklıkla yaşanmaktadır. Beceri gösterme, yarışma ve çalışkanlık bu dönemin en belirgin özelliklerindedir.³⁹

Okul döneminde kardeşlerin birbirleriyle geçirdikleri zaman ebeveynleriyle geçirdikleri zamandan daha fazladır. Okul öncesi dönem ile okul dönemindeki kardeşlik ilişkileri farklılıklar göstermektedir. Okul öncesi görülen kıskançlık duygusu bu dönemde azalmaya başlar. Erkek çocukları kendinden küçük olan kardeşlerini korur, kız çocukları ise küçük kardeşlerine öğüt verir, yapamadığı şeylerde yardımcı olur. Buna bağlı olarak küçük kardeş büyük kardeşine güçlü bir bağ ile bağlanır. Okul döneminde kardeşler arasındaki duygusal bağın güçlü olmasına rağmen zaman zaman çekişmelerde yaşanmaktadır.^{14, 26, 44}

Okul döneminde kardeşler sosyal karşılaştırma süreci içerisindeyken, bu nedenle ebeveynleri ile yaşadıkları yaşam deneyimlerini kardeşleriyle olan yaşam deneyimleriyle karşılaştırmakla meşguldürler. Bu dönemde çocukların birçok faaliyete katılması sebebiyle, ebeveynler genellikle kardeşler arasında yetenekleri ve başarıları konusunda kıyaslamalar yaparlar. Ebeveynler tarafından yapılan bu değerlendirmelerin çocuklara hissettirilmesi ya da iletilmesi sonucunda kardeş çatışması ortaya çıkabilmekte ve bu durumda kardeş düşmanlığını pekiştirmektedir.³⁹ Her ne kadar kardeşler arasında yaşanan bu duygular olumsuz olarak nitelendirilse de temelde bu ilişkinin olumlu ve destekleyici olduğu belirtilmektedir.^{13, 14}

Kardeş ilişkilerinde daha samimi ve sevecen olan çocukların daha olumlu arkadaş ilişkileri kurdukları, kardeş ilişkilerinde daha saldırgan olan çocukların ise akranlarıyla daha saldırgan ilişkiler kurdukları ve daha az arkadaşlık ilişkileri kurdukları görülmektedir.^{39, 45}

2.2.3. Ergenlik Döneminde Kardeşler Arası İlişkiler

Ergenlik dönemi bireyin psikolojik, sosyal, biyolojik ve zihinsel gelişmenin ve olgunlaşmanın olduğu çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir.⁴⁶ Bir diğer deyişle içinde bulunduğu toplumun onu çocuk olarak görmeyi bıraktığı fakat tam olarak yetişkin statüsünü, görevlerini ve işlevini tamamen vermediği yaşam dönemidir.³⁹

Ergenlerin bu dönemdeki gelişimsel görevi kendisini keşfetmek ve kimlik geliştirmektir. Bu dönemde çocuklar daha çok dış dünyayla ilgilidir. Ergenlik çağındaki çocuklar arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirmek isterler ve aileden uzaklaşmaya başlarlar. Arkadaşlarıyla geçirdikleri zamanın çoğalmasına bağlı olarak kardeşlik bağından aldıkları duygulara daha az ihtiyaç duyarlar. Bu dönemde akranlarıyla daha iyi geçinirler ve onlara ebeveynleri ve kardeşlerinden daha yakındırlar, anne-baba ve kardeşlerinden daha az etkilenirler ve hatta kardeşlerinden daha çok uzaklaşırlar. Böylelikle kardeşlik ilişkileri daha dengeli ve mesafeli bir hal alır.^{43,47} Buna bağlı olarak kardeşler arasında oluşabilecek kavgalarda azalır. Ergenlik öncesi çocukluk döneminde kardeşler arasında görülen kardeş düşmanlığı da bu dönemde azalır ve kardeşler arasında özel bir yakınlık oluşur. Kardeşler bu dönemde; sosyal problemler, akran ilişkileri, cinsel duygular gibi birçok konuda ebeveynleri veya akranları yerine birbirleriyle daha açık bir iletişim kurmaktadır.^{30,48}

Kardeşliğin hayat boyunca şüphesiz çok önemli görevleri vardır. Belki de en önemli görevi; sevgi kaynağı olma, yoldaşlık ve arkadaşlıktır. İnsan sosyal bir varlıktır ve doğumdan itibaren sosyal destek arar. Yaşamda fiziksel ve psikolojik iyi ve sağlıklı hissetmenin devamı için güven duyulan arkadaşlıklara ihtiyaç vardır. Bu önemli rolü doldurmak çocukluk ve ergenlik döneminde kardeşler eşsiz bir konumdadır.³⁹

2.2.4. Özel Gereksinimli Kardeşi Olan Çocuklarda Kardeşler Arası İlişkiler

Çocukların ilk sosyal ilişkisi içinde olan kardeş ilişkileri duygusal ve psikososyal gelişimi etkilemektedir. Kardeşler arası bu etkileşim cinsiyet, yaş farkı, gelir düzeyi gibi farklılıklardan etkilendiği gibi kardeşin özel gereksinimli birey olmasından, özel gereksinimliliğin türü ve derecesinden de etkilenmektedir.⁴⁹

Özel gereksinimli bireylerin kardeşleri, aile sisteminin önemli bir parçasıdır. Kardeşler arası ilişki karşılıklıdır ve normal gelişim gösteren kardeş, özel gereksinim gösteren kardeşini etkilediği kadar normal gelişim gösteren kardeşlerde özel gereksinimli kardeşlerinden etkilenirler.²⁸

Normal gelişim gösteren kardeşin özel gereksinimli kardeşine olan tepkileri durağan değildir. Özel gereksinimli bir kardeşe sahip olan birey, uyum sağlarken ve var olan durumun gerçekleriyle başa çıkmaya adapte olurken zaman içerisinde değişmeye oldukça meyillidir. Özel gereksinim gösteren kardeşe sahip bir çocuğun tepkisi yaşı ve gelişim seviyesine bağlı olarak değişmektedir.³⁹

Özel gereksinimli bir kardeşle büyümek normal gelişim gösteren kardeşlerin hayatlarında bir takım değişikliklere yol açabilmekte, psikolojik uyum ve gelişimlerinde güçlüklerle karşılaşabilmektedir.⁵⁰

Özel gereksinimli bir kardeşi olan okul öncesi dönem çocukları kardeşlerinin farklılıkları karşısında şaşırabilir, üzülebilir, kızabilir ve korku hissedebilirler. Okul öncesi dönemde küçük kardeşlerin olayları anlaması ve olayları gerçekçi olarak yorumlaması daha zor olabilecektir. Özel gereksinimi olan kardeşe ebeveynlerin ayırdıkları zamanı diğer kardeşler bu durumu reddedilme olarak algılayıp gücenip, kızabilirler. Buna bağlı olarak ebeveynlerinin özel gereksinimli kardeşlerini daha çok sevdiğini düşünüp bunun nedenini merak edebilirler. Ebeveynlerin tutumuna bağlı olarak bu yaştaki çocuklar, özel gereksinimli kardeşin fiziksel görünümünü ya da davranışsal

tepkilerini taklit edebilirler. Bu dönemdeki çocukların davranışsal gelişimlerinde gerileme olabilir veya bu durumun tersi olarak mükemmel çocuğa uygun davranmaya çalışabilirler.^{27, 51}

Okul öncesi dönemdeki normal gelişim gösteren çocuk özel gereksinim gösteren kardeşinden büyük ise ebeveyn baskılarını ve kardeş kıskançlığını yoğun bir şekilde yaşayabilir. Eğer daha küçük ise kardeşinin bakımı konusunda ebeveyni ile yarışabilir, özel gereksinimli kardeşinin uygun olmayan davranışlarını anne-babanın dikkatini çekebilmek için taklit edebilir.⁵¹

Okul döneminde çocuklar çeşitli sosyal ortamlara girip toplumun bir takım nitelendirmelerine daha duyarlı hale gelebilirler. Bu dönemde özel gereksinimli çocuğun görünümü ve yaşına bağlı olarak toplumun nitelendirmelerini model olarak alabilirler. Okul dönemi çocukları kardeşlerinin fiziksel görünümü ya da davranışlarından utanabilir veya kendisi özel gereksinimli olmadığı için suçluluk duygusu yaşayabilir. Öte yandan kardeşlerine karşı koruyucu ve destekleyici de olabilirler. Ebeveynlerin tutumuna göre şekillenen bu zor durumdan uzaklaşabilir, kendi ve özel gereksinimli kardeşi hakkında bir takım olumlu duygular yaşamaları sağlanabilir.^{14, 27, 52}

Özel gereksinimli kardeşi olan ergenlik çağındaki çocuklar kardeşleri için gelecek kaygısı yaşayabilir, toplum tarafından kabul görüp görmeyeceğini merak edebilir, ilerleyen zamanlarda kardeşlerinin sorumluluğu ve kendi çocuklarının da özel gereksinimli birey olup olmayacağı konusunda endişe duyabilirler.^{39, 53}

Özel gereksinimli kardeşe sahip olmanın normal gelişim gösteren çocuk üzerindeki etkileri konusunda birbirinden farklı sonuçlar ortaya koyan birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar özel gereksinimli bireylerin normal gelişim gösteren kardeşleri üzerinde olumlu ve olumsuz etkilere sebep olabileceğini vurgulayan bulgular sunmaktadır.

Küçüker⁵⁴ in yaptığı bir çalışmada zihinsel anlamda özel gereksinim gösteren çocukların kardeşlerinin, zihinsel yetersizliğe ilişkin bilgi düzeylerine ve özel gereksinimli kardeşlerine yönelik tutumlarının etkisini incelemek amaçlı araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre normal gelişim gösteren kardeşlerin zihinsel yetersizliğe ilişkin bilgi düzeyi arttıkça, kardeşlerin özel gereksinimli kardeşe yönelik tutumlarının da olumlu yönde arttığı görülmektedir.

Şenel³⁰ in yaptığı çalışmada ise özel gereksinimli kardeşi bulunan çocukların kaygı durumları herhangi bir yetersizliği bulunmayan kardeşlere oranla yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mc Hale ve ark.⁵⁵ yapılan çalışma sonuçlarına göre normal gelişim gösteren çocuklar ebeveynlerinin özel gereksinimli kardeşlerinin geleceği konusunda ki endişesi, kardeşlerine yönelik ilginin daha fazla olarak algılanması, kardeşlerine ilişkin ebeveyn reddinin algılanışının olumsuz kardeş ilişkileri ile bağlantılı olduğu belirlenmiştir.

Feinberg ve ark.¹¹ tarafından yapılmış çalışma sonucunda ise aile- çocuk ilişkisinde çatışmanın aksine uyum ve ilişkilerde sıcaklık satanmış, elde edilen bulgular kardeşler arasındaki farklılığın olumlu yönü ile bağlantılı bulunmuştur.

Yapılan araştırmalara da bakıldığında normal gelişim gösteren çocukların, özel gereksinimli kardeşleriyle ilişkileri olumlu ve olumsuz olmak üzere farklı şekillerde etkilenmektedir. Özel gereksinimli kardeşi olan çocuklarda gurur ve memnuniyet gibi olumlu duygulardan; kırgınlık, kıskançlık, düşmanlık gibi olumsuz duygulara yol açabileceğine işaret etmektedir. Gargiulo⁵⁶ normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine yönelik duygusal tepkilerini 8 grupta incelemektedir. Bunlar;

Kırgınlık: Bu duygu normal gelişim gösteren çocukların kardeşleri için en yaygın gösterilen tepkidir. Ebeveynlerin özel gereksinimli çocukla daha çok ilgilenmesi, özel gereksinimli çocuk nedeniyle sosyal aktivitelere kısıtlama getirilmesi, özel gereksinimli

kardeşin tedavi ve terapileri için ayrılan maddi kaynaklar gibi durumlar çocukta kızgınlığa yol açabilmektedir. Öte yandan ilerleyen zamanlarda kardeşin bakım sorumluluğunu alma ve özel gereksinimli bir kardeşe sahip olmanın getirdiği sosyal zorluklar normal gelişim gösteren kardeşlerde kızgınlık duygusuna sebep olabilmektedir.^{28, 39, 44, 57-59}

Kıskançlık; Kızgınlığa oranla çocuklarda daha kolay gelişebilen bir duygusal tepkidir. Normal gelişim gösteren çocuklar özel gereksinimli kardeşleri nedeniyle ebeveynlerinin gözünde önemlerini yitirdikleri kaygısına kapılıp kıskançlık hissedebilmektedirler. Özel gereksinimli kardeşleri anne-babanın ilgisi ve sevgisi için rakip veya yarışmacı olarak algılanabilir. Buna bağlı olarak normal gelişim gösteren çocuk ebeveynin ilgisini çekmek için okulda ve evde davranış problemleri sergileyebilir.^{57, 59, 60}

Düşmanlık; Kıskançlığa bağlı olarak gelişebilen doğal bir tepkidir. Normal gelişim gösteren çocuklar özel gereksinimli kardeşlerini bütün problemin kaynağı olarak görebilirler. Buna bağlı olarak da anne-bebe ve kardeşlerine düşmanca duygular besleyebilirler. Saldırganlık, alay, ebeveyne başkaldırı gibi davranışlar gösterebilirler.^{28, 57-59}

Suçluluk; Normal gelişim gösteren çocuklar bu duyguyu sıklıkla yaşamaktadır. Fakat bu duygu ebeveynlerinin hissettiği suçluluk hissinden farklıdır. Kardeşlerin suçluluk duyguları özel gereksinimli kardeşlerine kötü davranmanın bir sonucu olabilir veya kardeşiyle ilgili kötü duygular barındırmaktan kaynaklanabilir.^{28, 59}

Keder; Özel gereksinimli kardeşi bulunan çocuklar kardeşleri için keder duyarlar. Bu keder genellikle anne-babanın üzüntüsünü yansıtır.^{28, 58, 59}

Korku; Normal gelişim gösteren çocuklar farklı gelişim dönemlerine göre farklı korkular yaşarlar. Okul öncesi ve okul döneminde kendilerinin de özel gereksinimli bir

birey olacağından veya bu durumun bulaşmasından korkabilirler. Ergenlik döneminde ise sosyal hayatta kabul görmemekten ve kardeşinin bakım sorumluluğundan korkabilir.^{28, 59}

Utanma ve Sıkılma; Özel gereksinim gösteren çocukların kardeşlerinde karşılaşılabilecek duygu durumlarıdır. Çocuk özel gereksinimli kardeşinden utanabilir, birlikte gezmekten ve görünmekten sıkılabilir. Bu duyguların derecesi kardeşinin durumunun türü ve derecesine bağlı olarak değişebilir.⁵⁷⁻⁵⁹

Reddetme; reddetme duygusunun gösterimi genelde sevgi ve ilgi göstermeme olarak kendini gösterir. Burada temelde kardeşinin yetersizliği reddedilir.⁵⁷⁻⁵⁹

2.2.5.Özel Gereksinimli Kardeş ile Normal Gelişim Gösteren Kardeşlerin İlişkilerinin Niteliğini Etkileyen Faktörler

Özel gereksinimli çocukların aileleriyle çalışan, araştırmacılar normal gelişim gösteren çocuğun özel gereksinim gösteren kardeşi ile uyumuna, etkileşimine, tepkilerine ve kardeşlik ilişkilerinin niteliğini etkileyen doğrudan ve dolaylı değişkenlerin olduğunu ileri sürmektedirler. Kardeş ilişkilerinin cinsiyet, yaş farkı, çocuğun kişiliği ve ebeveyn tutumları gibi faktörlerden etkilendiği gözlenmiştir.¹⁴

Stenemon¹² 'a göre özel gereksinimli kardeş ile normal gelişim gösteren kardeşlerin ilişkilerinin niteliğini belirleyen olgular ve etki dereceleri belirlenmiştir.

kardeşlere oranla özel gereksimli kardeşiyle yaşamaya daha kolay adapte olur. İki kardeşli çekirdek tipli ailelerde bütün beklenti ve sorumluluk tek bir kardeş üzerine yönlendirilir. Geniş ailelerde ise beklenti ve sorumluluklar bir değil birkaç çocuk üzerine dağıtılır ve tek bir çocuğun baskı altında kalması engellenmiş olur. Buna bağlı olarak geniş ailelerde ki normal gelişim gösteren kardeşler daha az utanma, sıkılma ve sorumluluk hissederler.^{27, 44, 55, 61}

Özel gereksinim gösteren çocukların olduğu ailelerde ekonomik kaynakların çokluğu onları var olan durumla başa çıkmalarını kolaylaştırır ve bozulan aile dengesini yeniden düzenlemelerine yardımcı olur. Buna bağlı olarak ailenin önemli bir parçası olan kardeşlerin ruh sağlığı ile ailenin ekonomik kaynakları arasında olumlu bir ilişki olabileceği açıktır.⁶²

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyide kardeşler arasındaki ilişkinin niteliğini belirleyen etmenlerden biridir. Sosyo-ekonomik düzeyi daha düşük olan ailelerde yaşayan normal gelişim gösteren çocukların özel gereksimli bir kardeşe sahip olmaktan daha çok etkilendiği görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin destek hizmetlerinden yeterince faydalanamaması ve özel gereksimli çocuğun bakımını normal gelişim gösteren diğer kardeşler üzerine bırakılması duygusal olarak yıpranmalarına neden olmaktadır.^{13, 27}

Alt sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerdeki dışsal kaynakların sınırlılığı sebebiyle aile içsel kaynaklara yönelmekte ve ailedeki en büyük kız kardeşlerden beklenti atmaktadır. Büyük kız kardeş özel gereksimli kardeşine bakma ve ev işleri ile ilgilenmek durumunda kalmaktadır. Bu durum büyük kız kardeşlerin gelişimini olumsuz etkilemektedir.²⁸

Sosyo-ekonomik durumu yüksek olan aileler özel gereksinim gösteren birey için gerekli merkezlerden çocuğa yönelik hizmetlerden faydalanabilmektedir, bu durum aile

bireylerini, özellikle normal gelişim gösteren diğer kardeşleri duygusal olarak rahatlatmaktadır. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan ailelerde kardeşler özel gereksinimli kardeşlerinin sorumluluğunu daha az almakta, sosyal aktivitelere katılımı artmakta ve arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirmektedirler.⁶³

Dini İnançlar: Dini aktivitelerin içinde daha fazla bulunan annelerin, özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın getirdiği olumsuz durumların stresiyle daha rahat başa çıktığı, kardeşlerin ise depresyon ve kaygı gibi duygu durumlarından daha az etkilendiği görülmektedir.¹⁴

Anne-baba tutum ve beklentileri: Çocukların özel gereksinim gösteren kardeşlerini kabullenmeleri ile ebeveynlerin tutum ve beklentileri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Ebeveynlerin özel gereksinim gösteren çocuklarını kabul ettikleri, adapte oldukları ölçüde kardeşlerin arasındaki ilişki ve uyumda bu ölçüde olmaktadır.^{14, 28, 58,}
⁶⁴Ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğa göstermiş oldukları bakış, tavır, tepki ve tutumları diğer çocuklara model olmaktadır. Öte yandan özel gereksinimli çocuğuna karşı olumsuz tutum ve davranışlarda bulunan ebeveynlerin olduğu ailelerde kardeşler arası ilişkilerde bu yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.^{13, 14}

Yapılan birçok çalışma sonucuna göre kardeşler arası ilişkiyi etkileyebilecek etmenlerden biriside kardeşlerin cinsiyetidir.^{41, 44}

Erkek ve kız kardeşler birbirlerine farklı davranışlar sergilemektedir. Özel gereksinimli çocuk normal gelişim gösteren kardeşin karşıt cinsiyeti olduğu durumlarda kardeşler arası psikolojik uyumun daha olumlu olduğu görülmekte, aynı cinsiyette olan normal gelişim gösteren çocuğun özel gereksinim gösteren kardeşinin varlığından daha fazla etkilenmektedir. Öte yandan ailedeki büyük kız çocuğu, erkek çocuklarına nazaran özel gereksinimli kardeşlerinin sorumluluklarını daha fazla üstlenmekte ve duygusal olarak daha fazla etkilenmektedir.⁴⁴ Kardeşler arası yaş farkının fazla olduğu durumlarda

cinsiyet farketmeksizin, daha samimi, işbirliği yüksek ve sevgi dolu ilişkiler görülmektedir.¹⁴ Buna bağlı olarak yaş farkıda kardeşler arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek faktörlerden biridir. Özel gereksinim gösteren çocuk ile kardeşi arasındaki yaş farkı arttıkça normal gelişim gösteren kardeşi var olan duruma daha iyi adapte olduğu görülmüştür. Normal gelişim gösteren çocuğun kardeşinin durumunu anlayacak yaşta olmaması çeşitli problemleride beraberinde getirmektedir. Yaşları küçük olan normal gelişim gösteren kardeşler, büyük yaşta olan çocuklara nazaran özel gereksinim gösteren kardeşlerini reddetme duygusuna daha eğilimli olurlar.²⁸ Normal gelişim gösteren kardeşin eğitim durumunun yüksek olması kardeşine karşı olan tutumunu olumlu yönde etkiler.¹³

Normal gelişim gösteren çocukların kardeşlerini kabul süreci içerisinde kardeşler arası ilişkileri etkileyen faktörler arasında, özel gereksinimli kardeşinin özel gereksinimliliğinin türü ve derecesi de önemlidir. Yapılan bazı çalışmalar gösteriyor ki özel gereksinimliliğin türünün kardeş uyumunda önemli olduğu fakat bazı çalışmalar ise türü ne olursa olsun normal gelişim gösteren kardeşlerin benzer sorunlar ve gereksinimleri olduğu ileri sürülmektedir.²⁸ Bunun yanında özel gereksinimliliğin derecesi ne kadar büyük olursa, ebeveynlerin de özel gereksinimli çocuğa o kadar çok zaman ve dikkat harcayacağı, normal gelişim gösteren kardeşleri de o ölçüde ihmal edileceği ifade edilmektedir.³⁰

2.3. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları

Günlük hayatta edinilen olumlu sosyal davranışların birçoğu aile içinde öğrenilmekte ve aileyi oluşturan bireylerin rol model alınmasına dayanmaktadır. Çocuğun özel gereksinimliliği ve özel gereksinimli kardeşi kabullenmesi ve uyumu ile ebeveynlerin sergilemiş oldukları tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır. Çünkü ebeveynlerin tutumları, çocuğun hayata, nesnelere ve kişilere yaklaşımını ve çocukta

oluşabilecek olan tüm tutum ve davranışların temelini oluşturmaktadır. Anne babanın hem özel gereksinimli çocuğa hem de normal gelişim gösteren çocuğa bakış ve tepkide bulunuş şekli kardeş tepkilerini de etkilemektedir. Özel gereksinimli çocuğu kabul eden ve yaşam standartlarına daha kolay adapte olan ebeveynlere sahip olan kardeşler içinde bulunduğu duruma daha çabuk ve kolay uyum sağlamaktadırlar. Özel gereksinimli çocuğu kabul edici, olumlu tutum ve davranışlarda bulunan ebeveynler, çocuklarına model olmaktadır. Öte yandan özel gereksinim gösteren çocuklarından utanan, onu yük olarak gören, olumsuz tutum ve davranışlarda bulunan ailelerde normal gelişim gösteren kardeşlerin tutumuda bu yönde olduğu saptanmıştır.^{13, 14}

Anne-baba-çocuk ilişkilerinde ebeveyn tutum ve davranışları ilişkinin temelinde yer alır. Ebeveynlerin tutum ve davranışları çocukların davranışlarını etkilemekle kalmayıp aynı zamanda onlar için özdeşim modeli olurlar. Buna bağlı olarak ebeveyn tutumları büyük önem taşımaktadır.⁶⁵

Ebeveynlerin çocuklarına karşı göstermiş oldukları tutum ve davranışlar birtakım nedenlerden dolayı farklılık göstermekle beraber, temelde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Olumsuz Ebeveyn Tutumları: Olumsuz ebeveyn tutumları kendi arasında yedi gruba ayrılmaktadır. Baskıcı ve otoriter tutum, tutarsız tutum, mükemmelliyetçi tutum, reddedici tutum, kayıtsız ve pasif tutum, aşırı hoşgörölü ve izin verici tutum, aşırı koruyucu tutumdur.

Baskıcı ve otoriter tutum: Bu tutumu sergileyen ebeveynler, kendilerini toplumsal otoritenin temsilcisi olarak görür ve çocuğunun tutum ve davranışlarında çok fazla etkin olur, davranışlarını biçimlendirmeyi, denetlemeyi ve değerlendirmeyi kendine hak görür. Çocuğun vermesi gereken her türlü kararı ebeveynin kendisi verir. Çocuk için gerekli samimi ve sevecen bir ortam bulunmamaktadır. Aile içinde çocuğa karşı çokça eleştiri,

azarlama, şiddet ve aşağılama vardır. Çocukla empati kurulmaz, anlamaya çalışılmaz. Çocuğun davranışlarının kaynağını araştırmak gibi duygusal paylaşımlar yoktur. Çocuğa karşı gösterilen tutum soğuk, kırııcı ve anlayışsızdır. Otoritenin hakim olduğu ailelerde çocuğun davranışları sıkı denetim yoluyla biçimlendirilmeye çalışılır. Bu tarz ailelerde yetişen çocuklar zihinsel ve sosyal yönden yetersizdirler. İlerleyen yıllarda çocuğun takındığı tavır olumsuz kişiliği sergileyen tiptedir ve kendine ait bir kimlik oluşturmakta zorlanmaktadır.⁶⁶

Tutarsız tutum: Ebeveynler aşırı anlayış ile cezalandırıcı davranışlar arasında gidip gelmektedirler. Çocuk için hangi davranışın istenip istenmediği muammadır. Çocuk tutumunu ebeveynin duygudurumuna göre ayarlar. Ebeveyn keyifli ya da öfkeliyse davranışlarını buna göre ayarlar. Yani çocuk davranışlarının iyi veya kötü olarak değerlendirmeyip “ ne zaman hangi davranışı yaparsam cezadan kurtulurum” sorusuna cevap arar. Ebeveynler çocuğa istediği davranışı yaptırmak için önce yumuşak davranıp sonra sesini yükseltip bağırabilir, şiddet uygulayabilir ardından özür dileyebilir. Büyük çocuğa ayrı küçük çocuğa ayrı davranışlarda bulunabilir bu durumlar tutarsız davranışlara örnek olarak verilebilir.⁴⁹ Ebeveynlerinin tutarsız olduğu çocuklar doğru-yanlış ayırımını yapamaz. Çocuk dikkat çekmek veya kendini kanıtlamak için sinirli, asabi ya da ürkek, yumuşak huylu bir kişilik oluşabilir.⁶⁷

Mükemmelliyetçi tutum: Ebeveynler kurallar ve kalıplar ile çocukları yönetmeye çalışır, çocuklarından en iyisini bekler ve oldukları gibi kabul etmezler. Ebeveynleri tarafından koyulan kurallara uymak durumundadırlar. Çocuklar arkadaşlarını seçemez, ebeveynlerinin istedikleri kişilerle arkadaş olurlar. Çocuklarının her koşulda mükemmel sonuçlara ulaşmasını isterler. Böyle ortamlarda yetişen çocuklarda aşağılık kompleksi vardır. Çocuk sevgi ve nefret duygularını aynı anda yaşar, iç dünyasında çatışma halindedir.⁶⁸

Reddedici tutum: bu tutumda ebeveynler çocuklarını dışlar, yalnız bırakır, onları görmezlikten gelir. Ebeveynlerin çocuklarına en az kural koyan ve en az kontrol eden modeldir. Çocuğuna sevgi göstermezler. Ebeveynler çocuğu kabul etmez, hırçındavranışlarda bulunur, azarlar, şiddet gösterirler. Reddedici tutum sergileyen ebeveynlerin çocukları merhamet duygusundan uzak, duygusal kırgınlıklar yaşar ve saldırgan olurlar. Ebeveyne düşmanlık duyabilir, inatçılık, hırsızlık gibi birtakım problemlerle karşılaşabilir.⁶⁹

Kayıtsız ve pasif tutum: Bu tutumdaki anne-babalar çocuğun beslenme, barınma, giyinme gibien hayati ihtiyaçlarını karşılarlar. Çocuklarıyla zaman geçirmekte ilgisizdirler. Eğer çocuk ebeveynlerini rahatsız etmiyorsa çocukla ilgilenilmez. Çocuk rahatsız ediyorsa ebeveynler düşmanca bir tutum sergileyebilirler. Bu tutumdaki ebeveynlerin çocukları sevgiye aç büyür ve sevgiyi başka yerde arar. Ebeveyninin ilgisini çekmek için suç işleyebilirler.⁶⁶

Aşırı hoşgörölü ve izin verici tutum: bu tutumu sergileyen ebeveynlerin ailelerinde çocuk merkezde yer alır. Baskıcı ve otoritertutum modelinin zıttıdır. Çocuklar istediği gibi davranmakta özgürdürler, bir sınırlama getirilmez. Çocuk için kurallar konmaz. Bu tutumu benimseyen ailelerde ki çocuklar genellikle bencil, şımarık, sorumsuz, sabırsız ve çabuk kızan çocuklardır. Bu çocuklar kendilerine olduklarından daha fazla değer verirler, her istedikleri olsun isterler, benmerkezcidirler.⁷⁰

Aşırı koruyucu tutum: bu tutumu sergileyen ebeveynler genellikle ilk çocuk, tek çocuk ve geç kavuşulmuş durumlarda görülür. Kayıtsız ve pasif tutumun tersine gereğinden fazla korur, kontrol eder ve çocuğa karşı fazla özenlidir. Bu tutumdaki ebeveynler çevrede olabilecek düşmanca tutumlara karşı çocuklarını koruduklarını düşünür. Çocuklarının kendilerinden bağımsız bir birey olduğunu, bağımsızlıklarını kazanmaları gerektiğini anlayamazlar. Bu ebeveynler çocuklarına oldukları yaştan daha

küçükmüş gibi davranırlar. Kendi kendine yiyebilecek çocuğu yedirirler, giyebilecek çocuğu giydirirler. Bu tutumla büyüyen çocuklar kendi kararlarını kendileri vermekten korkan, birilerine sormadan iş yapmayan, girişimcilikten uzak olurlar. İsteklerini ağlayarak, mız mızlanarak dile getirirler veya inatçı olmaya yönelirler.³⁰

Olumlu Ebeveyn Tutumları: Olumlu ebeveyn tutumları güven verici, destekleyici, hoşgörülü tutum ve demokratik tutum olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır.

Güven verici, destekleyici, hoşgörülü tutum: Ebeveynlerin bazı sınırlandırmaları dışında çocuklarına karşı destekleyici, hoşgörülü ve çocukların isteklerini önemserler, isteklerini dilediği şekilde gerçekleştirmesine izin verdiği bir tutumdur. Çocuk sosyal hayatta ve aile tsrsfindsn ksbul edilir. Bu tutumu benimseyen ailelerin çocukları kendi benliğini tanıma fırsatı elde eerve buna bağlı olarak çocukların olgunlaşma süreci sağlıklı bir şekilde tamamlanır. Ebeveynlerin hoşgörü ve anlayışı normal sınırlar içinde olduğu için çocuk özgüvenli ve yaratıcıdır. Bu tutumla büyüyen çocuklar kendini rahat ifade eder. Bu çocuklar ebeveynleri tarafından saygı, sevgi gören, öz hakkının verildiği, ve sınırların belli olduğu bir yaşam olanağına ulaşır. Bu tutumu sergileyen anne-babaların çocukları özgüveni yüksek, kararları kendi alabilen ve sonuçlarını olgunlukla karşılayabilen bireyler olur. Ebeveynin güven verici ilişkisi çocuğun benlik gelişiminde rolü önemlidir.^{65, 71}

Demokratik tutum: bu tutumu benimseyen ailelerde çocuğun fikri alınır, önemsenir ve çocuğun kurallar üzerinde konuşmasına fırsat verilir. Ebeveynler çocuğu dinler, iletişim kurulur ve çocukta istenmeyen davranışlar sebepleriyle birlikte yapıcı bir dille açıklanır. Demokratik tutumu benimseyen ailelerde çocukla işbirliği ve paylaşım esastır, ebeveynler iyi bir rehber olmaya çalışır. Çocuğa karşı duyarlıdırlar. Çocuğun yeteneklerini keşfetmesi için fırsat verilir ve geliştirmesi için ortam sağlanır. Bu tarz

ebveynlerin çocukları kendini seven, özsaygısı yüksek, yaratıcı, farklı fikirlere saygılı çocuklardır.⁷²

2.4. Normal Gelişim Gösteren Çocuk ile Özel Gereksinimli Kardeş İlişkilerinde Psikiyatri Hemşiresinin Rolü

Ruh sağlığı psikiyatri hemşireliğinin amacı; Topluma hem ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesinde hem de ruhsal hastalık durumunda hemşirelik hizmeti sunmaktır.⁷³ Bu nedenle ruhsal açıdan sağlıklı-hasta olan bireyleri tanıyabilmek, planlanacak hemşirelik hizmetlerinin niteliği açısından önemlidir.

Psikiyatri hemşiresi normal gelişim gösteren çocukların sağlığını geliştirmek için çabalamasının yanı sıra gelişiminde birtakım aksaklıklar olan çocukların da optimum gelişim göstermesi için çaba sarf eder. Bu amaç doğrultusunda normal gelişim gösteren çocuk ve özel gereksinimli çocuğun sağlık durumu ya da içinde bulunduğu ortamın yarattığı olumsuzlukları belirleyerek her iki çocuğunda gelişimini en az düzeyde etkileyecek şekilde önlemler alması gerekir. Taanila ve ark.⁷⁴ Zihinsel olarak özel gereksinim gösteren çocukların aileleriyle yapmış olduğu araştırmasında, ailelerin kendilerinin ve çocuklarının gelecekleri, çocuklarının özel durumu, prognozu, bakımı konusunda kaygı yaşadıkları belirlenmiştir. Bu doğrultuda özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere verilebilecek hemşirelik bakımının amacı, ilk olarak ailenin ilgisini var olan özel durum nedeninden çocuğun gelişimi için alınabilecek önlemlere çekerek, ailenin stresle başatmesini artırmak ve hem özel gereksinimli çocuğun hem normal gelişim gösteren çocuğun , hem de ailenin bozulan dengesini yeniden kurmak için aileyi bilgilendirmek, yönlendirmek ve desteklemektir.⁷⁵

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Araştırmanın Tipi

Araştırma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tiptedir.

3.2. Araştırma Soruları

- 1 Normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine yönelik davranışları nasıldır?
- 2 Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları nasıldır?
- 3 Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları normal gelişim gösteren çocuk ile özel gereksinimli kardeş arasındaki ilişkisi ne düzeydedir?

3.3. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Bu araştırma; 1 Kasım 2020– 14 Temmuz 2021 tarihleri arasında, Erzurum ilinde Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı merkez ilçelerde bulunan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde yer alan özel gereksinimli çocukların ebeveynleri ve normal gereksinim gösteren kardeşleri ile yapılmıştır.

3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni; Erzurum ilinde Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı merkez ilçelerinde bulunan 14 Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde yer alan özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinden ve normal gelişim gösteren kardeşlerinden oluşmaktadır. (N:1073)

Araştırmanın örnekleme için araştırmaya alınma kriterlerini sağlayan (Özel Eğitim Merkezlerine kayıtlı özel gereksinimli çocuğu olan ve normal gelişim gösteren 6-14 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynler, Özel Eğitim Merkezlerine kayıtlı özel gereksinimli kardeşe sahip normal gelişim gösteren 6-14 yaş grubu çocuklar) ve araştırmaya katılmayı kabul eden tüm katılımcılar araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmanın

örneklem büyüklüğünü belirlemek için priori güç analizi kullanılmıştır. Yapılan güç analizinde Pair-t testi için; bir birimlik etki büyüklüğünün anlamlı olabilmesi için %95 güçte ve %95 güven düzeyinde en az 283 ebeveynin ve normal gelişim gösteren kardeşin çalışmaya dâhil edilmesi g-power programıyla hesaplanarak belirlenmiştir.

Güç analiziyle ulaşılması hedeflenen örneklem sayısı da dikkate alınarak evrenin tamamına ulaşmak hedeflenerek, gönüllü olan Özel Eğitim Merkezlerine kayıtlı çocuğu olan ve normal gelişim gösteren 6-14 yaş grubu çocuğa sahip 304 ebeveyn ve Özel Eğitim Merkezlerine kayıtlı özel gereksinimli kardeşe sahip normal gelişim gösteren 6-14 yaş grubu 304 çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır (n:304).

Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde öncelikle Erzurum ilinde Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilçe merkezinde bulunan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri ve bu merkezlerde yer alan özel gereksinimli çocuk sayısı tespit edilmiştir.

Etik kurul izni ve kurumların izni alındıktan sonra, Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde ki yetkili kişilerle konuşularak kurumların en müsait olduğu zaman ve saat aralıklarında ebeveynlerle ve normal gelişim gösteren kardeşlerle görüşme yapılmıştır. Bu görüşmenin sağlanması için katılımcılardan adres bilgileri ya da telefon numaraları talep edilmemiş, haftanın belirli günlerinde araştırmacı tarafından görüşme yapılmıştır. Görüşmede, araştırmaya alınma kriterlerine uygun olan ebeveynlere ve normal gelişim gösteren çocuklara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve gönüllü onam formu okunmuştur. Kabul eden tüm ebeveynler ve normal gelişim gösteren kardeşler araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırmaya Alınma Kriterleri

Normal Gelişim Gösteren Çocuk İçin Alınma Kriterleri

- Özel Eğitim Merkezlerine kayıtlı özel gereksinimli kardeşe sahip normal gelişim gösteren 6-14 yaş grubu çocuk olma

- İletişime açık olma
- Ruhsal bir tanıya sahip olmama

Ebevenler İçin Alınma Kriterleri

- Özel Eğitim Merkezlerine kayıtlı özel gereksinimli çocuğu olan ve normal gelişim gösteren 6-14 yaş grubu çocuğa sahip ebeveyn olma
- İletişime açık olma
- Ruhsal bir tanıya sahip olmama

Araştırmanın Değişkenleri

Bağımlı Değişkenler

Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği

Bağımsız Değişken

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği

1. Verilerin Toplanması

Veriler; gerekli izinler alındıktan sonra Kasım 2020 tarihinde, araştırmacılar tarafından özel gereksinimli çocukların ebeveynleri ve normal gelişim gösteren kardeşleri ile pandemi sürecindeki tüm tedbirler alınarak (maske-eldiven takma, verilerin doldurulması sırasında mesafeye dikkat edilmesi) toplanan verilerin sonuçlarının güvenilirliği açısından daha uygun olacağı düşüncesiyle yüz yüze anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Verileri toplamadan önce, katılımcılara araştırma hakkında gerekli bilgiler verilmiştir. Anket formlarının doldurulması ortalama 15-20 dakika zaman almıştır. Çalışma kapsamına alınan hiçbir katılımcı araştırmaya katılmaya zorlanmayıp, anketlerin uygulanması ve toplanması sürecinde gizlilik ilkesine uyulması hedeflenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada özel gereksinimli çocuk ve aile bireylerine ilişkin bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından literatür taranarak hazırlanan “*Kişisel Bilgi Formu*”, (Ek-

5) ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını belirlemek amacıyla “*Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (PARI)*”(Ek-6), normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine yönelik davranışlarını belirlemek için “*Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği*”(Ek-7) kullanılmıştır.

Katılımcılara gönüllü onam bilgi formu verilerek sözlü ve/veya yazılı onam alınmıştır.

Kişisel Bilgi Formu (Ek-5)

Araştırmacılar tarafından literatür taranarak hazırlanan form, kişisel bilgilerin sorgulandığı (katılımcıların yaşını, cinsiyetini, eğitimini, aile tipini vb.) 21 sorudan oluşmaktadır.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (Ek-5)

“*Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Ölçeği’ nin*” orijinal ismi (P.A.R.I) “Parental Attitude Research Instrument” olup, asıl formu İngilizcedir. Ölçek A. B. D.’ de Bell ve Schaeffer⁷⁶ tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 115 maddeden oluşmaktadır. Compe ve Özer⁷⁷ tarafından Türkçe çevrilmiştir. Sonrasında uzman görüşler tarafından İngilizceye çevrilip ilk haliyle karşılaştırılıp, anlam kaybı olup olmadığına bakılmıştır. Ölçek 10 kişilik bir anne grubuna yapılmış ve anlaşılmayan maddeler düzeltilmiş ve toplamda 60 madde olarak kalmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla On beş yaşındaki yüz altmış lise öğrencisi ile yüz otuz baba ve yüz elli iki anne üzerinden hesaplanan alt test ortalamaları ve standart sapmaları çıkarılmıştır. Ölçekten toplam puan elde edilmemiş, alt boyut puanları değerlendirilmiştir. Vapur⁷⁸ tarafından tekrar geçerlik-güvenirlik çalışması yapılmıştır. Geçerlik güvenirlilik için Cronbach’s Alpha Testi kullanılmıştır. PARI’nin güvenirlilik analizi sonucu Cronbach’s Alpha (∞) = 0.58-0.88 iken burada yer alan altmış soru için 65 güvenirlilik analizi sonucunda Cronbach’s Alpha (∞) = 0.699 olarak bulunmuştur. Bulunan bu sonuca göre ölçek güvenilir bulunmuş ve geçerliliği

ispatlanmıştır. Bu çalışmanın Aşırı Annelik Boyutu Cronbach's Alpha Testi ,836, Demokratik Tutum Boyutu Cronbach's Alpha Testi ,717, Ev Kadınlığını Red Etme Boyutu Cronbach's Alpha Testi ,780, Karı Koca Geçimsizliği Boyutu Cronbach's Alpha Testi ,774, Baskı ve Disiplin Boyutu Cronbach's Alpha Testi ,854 olarak belirlenmiştir.

Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği (Ek-7)

“*Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği*” Mc Hale ve ark.⁵⁰ tarafından geliştirilmiştir. Mc Hale⁵⁰, normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşleri ile olan ilişkilerini analiz etmek için hazırlamış olduğu bu ölçeğin geçerlik ve güvenirlik testleri Aral ve Ahmetoğlu³⁹ tarafından yapılmıştır. Aral ve Ahmetoğlu³⁹ çalışmada ilk olarak ölçeğin anne ve kardeş formlarının Türkçeye çevirisini yapmışlardır. Çevirisini yaptıkları ölçeğin daha sonra geri-çeviri tekniğiyle İngilizceye çevirerek ilk haliyle karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırmada çıkan farklılık gösteren maddeler Türkçesi tekrar irdelenerek gerek görülen düzenlemeler yapılmıştır. Ölçeğin ölçmek isteği kapsam dahilindeki soruların temsil ettiği kapsamla uyuşup uyuşmaması ile ilgili kapsam geçerliliği, uzman görüşler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda ölçekten sadece “*Onun güçlü yönlerinden çok engeli dikkatimi çeker*” maddesi çıkarılıp, yerine “*Onunla tartışır ve kavga ederim*” maddesi eklenmiştir. Ölçeğin geçerlilik- güvenirlik testi için toplamda yüz anne ve onların normal gelişim gösteren çocukları ile çalışılmıştır. Ölçekte beş alt boyut bulunmakta olup her alt boyutun geçerlilik güvenirliği tek tek incelenmiştir. Ölçeğin güvenirliğine iç tutarlık yöntemi ile bakılmıştır. Ölçeğin zamana bağlı tutarlı ölçümler verip vermediğini test-tekrar test güvenirlik ile denenmiştir. Ölçeğe uygulanan geçerlilik-güvenirlik çalışması neticesinde ölçekte bulunan beş alt boyutun alfa değeri .77-.90 arasında, test-tekrar korelasyonları ise .95-.99 arasında olduğu sonucuna ulaşılmış ve geçerli- güvenilir bir ölçek olduğu kabul edilmiştir. Ölçekte toplam 30 madde bulunmakta ve “*nazik olma*”

(1, 2, 4, 8, 10, 12, 19, 20, 21. madde), “birliktelik-ilgili olma” (3, 6, 9, 11, 17, 22, 25. madde), “uzak durma-çekinme” (5, 7, 14, 15, 23, 26. madde), “empati” (13, 16, 28, 29, 30. madde) ve “fiziksel saldırganlık” (18, 24, 27. madde) şeklinde beş alt boyutu kapsayacak sorular bulunmaktadır. Ölçekte maddelerin temsil ettiği sorulara verilen yanıtlar, “Hiçbir zaman- Nadiren- Bazen- Sık sık- Her zaman” şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçek değerlendirilirken “Hiçbir zaman” yanıtı 1, “Nadiren” yanıtı 2, “Bazen” yanıtı 3, “Sık sık” yanıtı 4, “Her zaman” yanıtı 5 puan olarak 67 puanlanmaktadır. Ancak 2, 8, 10, 12, 20 ve 21. maddeler tersine puanlanmakta 5 yerine 1; 4 yerine 2; 3 yerine 3; 2 yerine 4 ve 1 yerine 5 puan verilerek yeniden değerlendirilmektedir. Ölçekte bulunan her alt boyut kendi içinde puanlanmaktadır. Her bir alt boyuttan alınan puanların artması o bölümle ilgili özelliğin arttığını göstermektedir. Bu çalışmanın Nazik Olma Boyutu Cronbach’s Alpha Testi ,742, Birliktelik İlgili Olma Cronbach’s Alpha Testi ,866, Uzak Durma Çekinme Cronbach’s Alpha Testi ,743, Empati Boyutu Cronbach’s Alpha Testi ,805, Fiziksel Saldırganlık Boyutu Cronbach’s Alpha Testi ,8,78 olarak belirlenmiştir.

2. Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler bilgisayar ortamında SPSS-22 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

3. Verilerin Analizi

Veriler 8 farklı istatistiksel analizle bilgisayar ortamında SPSS 22.00 istatistik programıyla yapılmıştır. Bu analizler şunlardır:

1. Frekans
2. Yüzde
3. Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi
4. Lineer Regresyon analizi
5. t testi

6. Tek Yönlü Varyans analizi

7. LSD Post Hoc testi

8. Cronbach Alfa analizi

Verilerin normal dağılıma uygunluğunu anlamak amacıyla yapılan analizler sonucu Skewnes-Kurtosis değerlerinin tümü istatistiksel olarak kritik değer aralığında bulunmuştur. Bu bulgular verilerin normal dağılıma uyduğunu gösterdiğinden verilerin analizinde gruptaki kişi sayıları 30 aşan verilerde parametrik analizler uygulanmıştır.

4. Araştırma Sınırlılıkları ve Genellenabilirliği

Araştırma; Erzurum İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı, merkez ilçelerde bulunan Özel Eğitim ve rehabilitasyon Merkezlerindeki özel gereksinimli çocukların ebeveynleri ve normal gelişim gösteren kardeşleri ile sınırlıdır.

5. Araştırmanın Etik İlkeleri

Araştırmanın uygulanabilmesi için Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi etik kurulundan izin alınmıştır (Ek-3) (B.30.2.ATA.0.01.00/405). Araştırmanın Başlaması için Erzurum İl Milli Eğitim Müdürlüğünden(Ek-4) gerekli yasal izinler alındıktan sonra çalışmaya başlanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden ebeveynlerin 'Gönüllülük Bilgilendirilmiş Olur Formu' ile yazılı onam izni alınmıştır. Katılımcılara gönüllülük esasına bağlı olduğu vurgulanarak, araştırma hakkında bilgilendirilmeleri planlanarak, çıkar ilişkisi protokolü de katılımcılara açıklanarak sözlü/yazılı onamları alınmıştır. Araştırmaya katılan kişilerin bilgileri gizli tutulacaktır. Katılımcıların çalışma sırasında herhangi bir konuda zarar görmemesi gözetilmiştir.

4. BULGULAR

Aileye Ait Sorular

Araştırma kapsamına alınan anne ve babaların sosyo demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo1’de verilmiştir.

Tablo 4.1. Araştırmaya alınan anne ve babaların sosyo - demografik özellikleri ile ilgili bulgular (n=304)

	S	%
Annenin yaşı		
30 yaş ve altı	76	25.0
31-40 yaş	103	33.9
41 yaş ve üstü	125	41.1
Annenin eğitim durumu		
İlkokul	176	57.9
Lise	72	23.7
Üniversite	56	18.4
Annenin mesleği		
Ev hanımı	198	65.1
Memur	47	15.5
Serbest meslek	59	19.4
Babanın yaşı		
30 yaş ve altı	58	19.1
31-40 yaş	72	23.7
41 yaş ve üstü	174	57.2
Babanın eğitim durumu		
İlkokul	172	56.6
Lise	75	24.7
Üniversite	57	18.7
Babanın mesleği		
Memur	70	23.0
İşçi	66	21.7
Serbest meslek	84	27.6
Emekli	41	13.5
Çalışmıyor	43	14,2

Tablo 4.1. (Devamı)

	S	%
Aile tipi		
Çekirdek aile	217	71.4
Geniş aile	87	28.6
Ailede yaşayan kişi sayısı		
4-5	174	57.2
5-6	52	17.1
6 ve üstü	78	25.7
Evlilik süresi		
1-10 yıl	38	12.5
11-15 yıl	68	22.4
16-20 yıl	90	29.6
21 yıl ve üzeri	108	35.5
Çocuk sayısı		
2 çocuk	88	28.9
3 çocuk	97	31.9
4 çocuk ve üzeri	119	39.2
Aylık gelir		
Gelirim giderimden az	87	28.6
Gelirim giderime denk	156	51.3
Gelirim giderimden fazla	61	20.1

Tablo incelendiğinde araştırmaya alınan çocukların; annelerinin % 41.1 'inin 41 yaş ve üstünde, % 57.9'unun ilkokul mezunu, % 65.1'inin ev hanımı, % 57.2'sinin babası 41 yaş ve üstünde, % 56.6'sının babası ilkokul mezunu, % 27.6'sının babası serbest meslek sahibi, % 71.4'ünün ailesi çekirdek aile, % 57.2'sinin ailesinde 4-5 kişi yaşıyor, % 35.5 annenin evlilik süresi 21 yıl ve üzerinde, annelerin % 39.1'inin 4 ve üzerinde çocuğu var, % 51.3'ünün geliri giderine denk olduğu görülmektedir.

Tablo 4.2. Araştırmaya alınan özel gereksinimli çocukların sosyo - demografik dağılımları ile ilgili bulgular (n=304)

	S	%
Cinsiyet		
Kız	141	46.4
Erkek	163	53.6
Yaş		
0-5 yaş	33	10.9
6-10 yaş	91	29.9
10-14 yaş	86	28.3
14-18 yaş	52	17.1
18 yaş ve üstü	42	13.8
Engel türü/tanısı		
Zihinsel	144	47.4
Fiziksel	113	37.2
Zihinsel+Fiziksel	47	15.5
Öğrenim Durumu		
Bir ilköğretim bünyesinde kaynaştırma programına ve merkezde özel eğitim takip programına devam ediyor.	156	51.3
Yalnızca zihin ve hareket engelli çocuklar eğitim merkezine özel eğitim programına devam ediyor.	148	48.7
Doğum sırası		
İlk çocuk	79	26.0
Ortanca çocuk	137	45.1
Son çocuk	88	28.9

Araştırma kapsamına alınan özel gereksinimli çocukların % 46.4'ü kız, % 53.6'sı erkek, % 10.9'u 0-5 yaşında, % 29.9'u 6-10 yaşında, % 28.3'ü 11-14 yaşında, % 17.1'i 15-18 yaşında, % 13.8'i 18 yaş ve üstü, % 47.4'ü zihinsel engelli, % 37.2'ü fiziksel engelli, % 15.5'i zihinsel+Fiziksel engelli, % 51.3'ü özel eğitimle birlikte kaynaştırma eğitimine devam ediyor, % 48.7'si yalnızca özel eğitim programına devam ediyor, % 26'sı ilk çocuk, % 45.1'i ortanca çocuk, % 28.9'u son çocuk olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.3. Araştırmaya alınan özel gereksinimli çocukların kardeşlerinin sosyo demografik özellikleri ile ilgili bulgular (n=304)

	S	%
Cinsiyet		
Kız	138	45.4
Erkek	166	54.6
Yaş		
6-10 yaş	98	32.2
10-14 yaş	206	67.8
Doğum sırası		
İlk çocuk	70	23.0
Ortanca çocuk	107	35.2
Son çocuk	127	41.8
Öğrenim durumu		
İlkokul	96	31.6
Ortaokul	208	68.4
Özel gereksinimli kardeşi ile yaş farkı		
Engelli kardeşinden büyük	135	44.4
Engelli kardeşinden küçük	169	55.6

Tablo incelendiğinde araştırmaya alınan özel gereksinimli çocukların kardeşlerinin % 45.4'ü kız, % 54.6'sı erkek, % 32.2'si 6-10 yaşında, % 67.8'i 10-14 yaşında, % 23'ü ilk çocuk, % 35.2'si ortanca çocuk, % 41.8'i son çocuk, % 31.6'sı ilkokulda öğrenim görüyor, % 68.4'ü ortaokulda öğrenim görüyor, özel gereksinimli çocukların % 44.4'ü kardeşinden küçük, özel gereksinimli çocukların % 55.6'sı kardeşinden büyük olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4. P.A.R.I ve ŞKDDÖ puanlarına yönelik aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

	Aritmetik			
	Minimum	Maximum	ortalama	S.s.
Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği				
Aşırı Annelik Boyutu	25	64	52.60	7.613
Demokratik Tutum Boyutu	20	36	26.90	2.857
Ev Kadınlığını Red Etme Boyutu	19	52	35.69	7.391
Karı Koca Geçimsizliği Boyutu	6	31	15.30	4.869
Baskı ve Disiplin Boyutu	23	71	51.52	8.699
Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği				
Nazik Olma Boyutu	22	45	37.86	4.497
Birliktelik İlgili Olma Boyutu	10	35	24.08	5.182
Uzak Durma Çekinme Boyutu	6	19	8.03	2.886
Empati Boyutu	14	25	21.92	2.914
Fiziksel Saldırganlık Boyutu	3	12	3.98	1.817

Tablo incelendiğinde P.A.R.I alt boyut puanlarından “Aşırı Annelik Boyutu” puan ortalamasının 52.60 ± 7.613 , “Demokratik Tutum Boyutu” puan ortalamasının 26.90 ± 2.857 , “Ev Kadınlığını Red Etme Boyutu” puan ortalamasının 35.69 ± 7.391 , “Karı Koca Geçimsizliği Boyutu” puan ortalamasının 15.30 ± 4.869 , “Baskı ve Disiplin Boyutu” puan ortalamasının 51.52 ± 8.699 , ŞKDDÖ alt boyutlarından “Nazik Olma Boyutu” puan ortalamasının 37.86 ± 4.497 , Birliktelik İlgili Olma Boyutu puan ortalamasının 24.08 ± 5.182 , “Uzak Durma Çekinme Boyutu” puan ortalamasının 8.03 ± 2.886 , “Empati Boyutu” puan ortalamasının 21.92 ± 2.914 , “Fiziksel Saldırganlık Boyutu” puan ortalamasının 3.98 ± 1.817 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5. P.A.R.I ve ŞKDDÖ puanları Arasındaki İlişki ile İlgili Korelasyon Değerleri

		Nazik Olma Boyutu (ŞKDDÖ)	Birliktelik İlgili Olma (ŞKDDÖ)	Uzak Durma Çekinme (ŞKDDÖ)	Empati Boyutu (ŞKDDÖ)	Fiziksel Saldırganlık Boyutu (ŞKDDÖ)
Aşırı Annelik Boyutu	r	.081	.165**	-.005	.183**	.006
(P.A.R.I)	p	.159	.004	.933	.001	.924
Demokratik Tutum Boyutu	r	.073	-.011	-.042	-.033	-.102
(P.A.R.I)	p	.207	.851	.466	.564	.077
Ev Kadınlığını Red Etme		.045	.183**	.001	.194**	.089
Boyutu (P.A.R.I)	p	.431	.001	.988	.001	.123
Karı Koca Geçimsizliği		.121*	.100	-.097	.121*	-.087
Boyutu (P.A.R.I)	p	.035	.081	.092	.035	.128
Baskı ve Disiplin Boyutu	r	.004	.119*	.085	.105	.097
(P.A.R.I)	p	.946	.040	.140	.069	.093

*, P< 0.05 **; P< 0.01

Tablo incelendiğinde P.A.R.I ve ŞKDDÖ alt boyutlarından “Aşırı Annelik Boyutu” ile “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” ve “Empati Boyutu” arasındaki korelasyon değerleri $p<0.05$ ile anlamlı, “Ev Kadınlığını Red Etme Boyutu” ile “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” ve “Empati Boyutu” arasındaki korelasyon değerleri $p<0.05$ ile anlamlı, “Karı Koca Geçimsizliği Boyutu” ile “Nazik Olma Boyutu” ve “Empati Boyutu” arasındaki korelasyon değerleri $p<0.05$ ile anlamlı, “Baskı ve Disiplin Boyutu” ile “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” arasındaki korelasyon değerleri $p<0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır.

Tablo 4.6. Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Kardeş Davranışını Değerlendirme puanlarını yordama gücüne ilişkin Lineer Regresyon Analizi sonuçları

Değişken		B	Standart Hata	Beta	t	p
Nazik Olma Boyutu	Sabit	33.571	3.296		10.185	.000
	Aşırı Annelik Boyutu	.042	.050	.070	.838	.403
	Demokratik Tutum Boyutu	.071	.096	.045	.739	.461
	Ev Kadınlığını Red Etme Boy.	-.025	.050	-.041	-.500	.617
	Karı Koca Geçimsizliği Boy.	.105	.071	.113	1.492	.137
	Baskı ve Disiplin Boyutu	-.012	.045	-.023	-.269	.788
R=.140 F _(5,150) =1.163 p=.328		R ² =.020				
.Birliktelik İlgili Olma Boyutu	Sabit	18.531	3.708		4.997	.000
	Aşırı Annelik Boyutu	.107	.056	.157	1.907	.057
	Demokratik Tutum Boyutu	-.057	.108	-.032	-.528	.598
	Ev Kadınlığını Red Etme B.	.121	.056	.174	2.172	.031
	Karı Koca Geçimsizliği Boy.	-.032	.079	-.030	-.407	.684
	Baskı ve Disiplin Boyutu	-.047	.051	-.079	-.920	.358
R=.222 F _(5,150) =3.019 p=.011		R ² =.049				
Uzak Durma Çekinme Boyutu	Sabit	7.703	2.123		3.629	.000
	Aşırı Annelik Boyutu	-.026	.032	-.068	-.809	.419
	Demokratik Tutum Boyutu	.002	.062	.002	.027	.978
	Ev Kadınlığını Red Etme B.	.011	.032	.028	.344	.731
	Karı Koca Geçimsizliği Boy.	-.059	.045	-.098	-1.292	.197
	Baskı ve Disiplin Boyutu	.042	.029	.127	1.453	.147
R=.145 F _(5,150) =1.243 p=.289		R ² =.021				
Empati Boyutu	Sabit	19.237	2.089		9.209	.000
	Aşırı Annelik Boyutu	.078	.032	.201	2.462	.014
	Demokratik Tutum Boyutu	-.061	.061	-.060	-.998	.319
	Ev Kadınlığını Red Etme B.	.072	.031	.182	2.290	.023
	Karı Koca Geçimsizliği Boy.	-.020	.045	-.033	-.443	.658
	Baskı ve Disiplin Boyutu	-.040	.029	-.119	-1.395	.164
R=.248 F _(5,150) =3.821 p=.002		R ² =.062				
Fiziksel Saldırganlık Boyutu	Sabit	4.598	1.324		3.473	.001
	Aşırı Annelik Boyutu	-.008	.020	-.031	-.378	.706
	Demokratik Tutum Boyutu	-.042	.039	-.066	-1.082	.280
	Ev Kadınlığını Red Etme B.	.049	.020	.196	2.442	.015
	Karı Koca Geçimsizliği Boy.	-.070	.028	-.184	-2.459	.015
	Baskı ve Disiplin Boyutu	.005	.018	.023	.265	.791
R=.208 F _(5,150) =2.630 p=.024		R ² =.043				

Tablo incelendiğinde “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” puanları “Aşırı Annelik”, “Demokratik Tutum”, “Ev Kadınlığını Red Etme”, “Karı Koca Geçimsizliği”, “Baskı ve Disiplin” boyutları ile anlamlı ilişkiler vermektedir ($R=.222$, $R^2=.049$, $p<0.05$). “Aşırı Annelik”, “Demokratik Tutum”, “Ev Kadınlığını Red Etme”, “Karı Koca Geçimsizliği”, “Baskı ve Disiplin” boyutları değişkenlerinin çocukların “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” toplam varyansının % 5’ini açıklar niteliktedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığıyla ilgili t testi sonuçları irdelendiğinde “Ev Kadınlığını Red Etme Boyutu” değişkeninin çocukların “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir.

“Empati Boyutu” puanları “Aşırı Annelik”, “Demokratik Tutum”, “Ev Kadınlığını Red Etme”, “Karı Koca Geçimsizliği”, “Baskı ve Disiplin” boyutları ile anlamlı ilişkiler vermektedir ($R=.248$, $R^2=.062$, $p<0.05$). “Aşırı Annelik”, “Demokratik Tutum”, “Ev Kadınlığını Red Etme”, “Karı Koca Geçimsizliği”, “Baskı ve Disiplin” boyutları değişkenlerinin çocukların “Empati Boyutu” toplam varyansının % 6’sını açıklar niteliktedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığıyla ilgili t testi sonuçları irdelendiğinde “Aşırı Annelik Boyutu” ve “Ev Kadınlığını Red Etme Boyutu” değişkeninin çocukların “Empati Boyutu” üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir.

“Fiziksel Saldırganlık Boyutu” puanları “Aşırı Annelik”, “Demokratik Tutum”, “Ev Kadınlığını Red Etme”, “Karı Koca Geçimsizliği”, “Baskı ve Disiplin” boyutları ile anlamlı ilişkiler vermektedir ($R=.208$, $R^2=.043$, $p<0.05$). “Aşırı Annelik”, “Demokratik Tutum”, “Ev Kadınlığını Red Etme”, “Karı Koca Geçimsizliği”, “Baskı ve Disiplin” boyutları değişkenlerinin çocukların “Fiziksel Saldırganlık Boyutu” toplam varyansının % 4’ünü açıklar niteliktedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığıyla ilgili t testi sonuçları irdelendiğinde “Ev Kadınlığını Red Etme Boyutu” ve “Karı Koca Geçimsizliği Boyutu”

değişkeninin çocukların “Fiziksel Saldırganlık Boyutu” üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir.

Tablo 4.7. Anne ve babaların sosyo – demografik özelliklerine göre ŞKDDÖ puanları açısından farklar

		Nazik Olma Boyutu	Birliktelik İlgili Olma	Uzak Durma Çekinme	Empati Boyutu	Fiziksel Saldırganlık Boyutu
		X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.
Annenin yaşı	30 yaş ve altı	38.05±4.131	23.36±5.043	8.03±2.703	21.70±2.771	3.95±1.664
	31-40 yaş	38.15±4.882	24.54±5.423	7.89±2.821	22.20±3.075	3.80±1.504
	41 yaş ve üstü	37.51±4.391	24.13±5.055	8.15±3.059	21.82±2.866	4.15±2.114
	TEST	F=.650 p=.523	F=1.162 p=.314	F=.226 p=.798	F=.789 p=.455	F=1.101 p=.334
Annenin eğitim durumu	İlkokul	37.76±4.515	23.85±5.355	8.40±3.110	21.64±2.934	4.02±1.884
	Lise	38.79±4.503	25.28±4.853	7.35±2.733	22.82±2.677	3.71±1.640
	Üniversite	36.98±4.292	23.25±4.851	7.77±2.089	21.63±2.958	4.21±1.806
	TEST	F=2.684 p=.070	F=2.854 p=.059	F=3.741 p=.025	F=4.625 p=.011	F=1.310 p=.271
	FARK	-	-	1>2	2>1-3	-
Annenin mesleği	Ev hanımı	37.92±4.392	23.98±5.274	8.25±3.004	21.82±2.923	3.97±1.877
	Memur	37.02±4.679	23.83±5.494	7.72±2.092	21.81±3.055	4.32±1.878
	Serbest meslek	38.32±4.688	24.59±4.639	7.54±2.985	22.34±2.777	3.75±1.527
	TEST	F=1.150 p=.318	F=.379 p=.685	F=1.704 p=.184	F=.764 p=.467	F=1.316 p=.270
Babanın yaşı	30 yaş ve altı	38.36±3.655	23.78±4.668	7.88±2.709	21.84±2.913	3.97±1.622
	31-40 yaş	37.76±4.461	23.31±5.186	7.94±2.685	21.81±2.972	3.85±1.781
	41 yaş ve üstü	37.74±4.770	24.49±5.326	8.12±3.032	21.99±2.905	4.04±1.897
	TEST	F=.443 p=.643	F=1.464 p=.233	F=.195 p=.823	F=.122 p=.885	F=.288 p=.750
Babanın eğitim durumu	İlkokul	37.63±4.750	24.09±5.494	8.27±3.070	21.92±2.829	4.10±1.858
	Lise	38.69±3.661	24.45±4.717	7.68±2.636	21.95±3.221	3.47±1.349
	Üniversite	37.46±4.645	23.54±4.822	7.77±2.584	21.88±2.791	4.28±2.102
	TEST	F=1.744 p=.177	F=.498 p=.608	F=1.394 p=.250	F=.009 p=.991	F=4.271 p=.015

Tablo 4.7. (Devamı)

		Nazik Olma Boyutu	Birliktelik İlgili Olma	Uzak Durma Çekinme	Empati Boyutu	Fiziksel Saldırganlık Boyutu
		X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.
Babanın mesleği	Memur	38.50±4.286	24.04±5.632	7.74±2.652	21.63±3.311	3.63±1.496
	İşçi	37.83±4.891	24.18±5.375	7.88±2.563	22.27±2.869	4.20±1.907
	Serbest meslek	37.74±4.257	23.89±4.539	8.07±2.944	21.94±2.618	3.94±1.645
	Emekli	37.12±5.226	24.93±5.279	8.24±3.192	22.15±2.753	4.41±2.345
	Çalışmıyor	37.81±3.954	23.51±5.342	8.47±3.333	21.58±3.041	3.88±1.854
	TEST	F=.645 p=.631	F=.434 p=.784	F=.520 p=.721	F=.622 p=.647	F=1.528 p=.194
Aile tipi	Çekirdek aile	38.04±4.470	23.97±5.299	8.13±2.903	21.74±2.908	3.88±1.743
	Geniş aile	37.43±4.561	24.34±4.899	7.79±2.845	22.37±2.898	4.22±1.979
	TEST	t=-1.072 p=.285	t=-.573 p=.567	t=.917 p=.360	t=-1.710 p=.088	t=-1.373 p=.172
Ailede yaşayan kişi sayısı	4-5	38.09±4.081	24.12±4.788	8.17±2.966	21.87±2.718	3.94±1.801
	5-6	38.10±5.038	23.85±6.521	7.60±2.607	21.67±3.687	4.04±1.847
	6 ve üstü	37.21±4.976	24.13±5.095	8.03±2.887	22.19±2.773	4.03±1.851
	TEST	F=1.120 p=.328	F=.061 p=.941	F=.781 p=.459	F=.553 p=.576	F=.088 p=.916
Evlilik süresi	1-10 yıl	38.29±4.060	22.82±5.422	7.11±1.331	21.92±2.745	3.95±1.902
	11-15 yıl	38.31±3.841	24.09±5.095	8.37±3.429	21.62±3.251	3.78±1.391
	16-20 yıl	37.40±4.509	23.37±5.239	8.17±2.857	21.71±3.095	3.98±1.866
	21 yıl ve üzeri	37.81±5.005	25.10±4.975	8.04±2.903	22.28±2.575	4.12±1.985
	TEST	F=.657 p=.579	F=2.770 p=.042	F=1.690 p=.169	F=.940 p=.421	F=.493 p=.687
FARK	-	4>1-3	-	-	-	
Çocuk sayısı	2 çocuk	38.82±3.923	24.05±5.137	7.78±2.988	22.10±2.956	3.58±1.302
	3 çocuk	38.11±3.889	24.56±4.614	7.75±2.450	22.24±2.503	4.25±1.979
	4 çocuk ve üzeri	36.95±5.168	23.71±5.644	8.45±3.105	21.52±3.162	4.06±1.963
	TEST	F=4.702 p=.010	F=.721 p=.487	F=2.013 p=.135	F=1.873 p=.156	F=3.353 p=.036
FARK	1>3	-	-	-	2>1	
Aylık gelir	Gelirim giderimden az	37.86±4.616	24.25±4.828	8.69±3.495	21.84±2.877	4.03±2.143
	Gelirim giderime denk	37.96±4.471	24.17±5.194	7.78±2.485	22.08±2.823	3.94±1.672
	Gelirim giderimden fazla	37.62±4.458	23.59±5.676	7.75±2.779	21.62±3.205	4.02±1.688
	TEST	F=.119 p=.888	F=.341 p=.711	F=3.203 p=.042	F=.575 p=.563	F=.097 p=.908
FARK	-	-	1>2	-	-	

Tablo incelendiğinde annenin eğitim seviyesine göre, “Uzak Durma Çekinme Boyutu”, “Empati Boyutu” puanları ile ilgili alt boyutlar arasındaki farklara ait F

değerleri $p < 0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, Annenin eğitim durumuna göre, “Uzak Durma Çekinme Boyutu”, “Empati Boyutu” puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Hangi eğitim grubundaki anneler arasında fark olduğunu belirlemek için LSD Post Hoc testi yapılmıştır.

LSD Post Hoc test neticesine göre, ilkokul mezunu olan annelerin, lise mezunu olan annelere göre “Uzak Durma Çekinme Boyutu” puanları arasındaki farklar daha yüksek ve $p < 0.05$ ile anlamlı, eğitim düzeyi lise olan annelerin, ilkokul ve üniversite düzeyindeki annelere göre “Empati Boyutu” puanları arasındaki farklar daha yüksek ve $p < 0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır.

Evlilik süresine göre, “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” puanları ile ilgili alt boyutlar arasındaki farklara ait F değerleri $p < 0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, evlilik süresine göre, “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Evlilik süresi ne kadar olanlar arasında fark olduğunu belirlemek için LSD Post Hoc testi yapılmıştır.

LSD Post Hoc test neticesine göre, evlilik süresi 21 yıl ve daha fazla olanların, evlilik süresi 1-10 yıl, 16-20 yıl olanlara göre “Birliktelik İlgili Olma Boyutu” puanları arasındaki farklar daha yüksek ve $p < 0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır.

Ailedeki çocuk sayısına göre, “Nazik Olma Boyutu”, “Fiziksel Saldırganlık Boyutu” puanları ile ilgili alt boyutlar arasındaki farklara ait F değerleri $p < 0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, Ailedeki çocuk sayısına göre göre, “Nazik Olma Boyutu”, “Fiziksel Saldırganlık Boyutu” puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Ailedeki çocuk sayısına göre kaç olanlar arasında fark olduğunu belirlemek için LSD Post Hoc testi yapılmıştır.

LSD Post Hoc test neticesine göre, ailede 2 çocuk olanların, ailede 4 ve daha fazla çocuk olanlara göre “Nazik Olma Boyutu” puanları arasındaki farklar daha yüksek ve $p<0.05$ ile anlamlı, ailede 3 çocuk olanların ailede 2 çocuk olanlara göre “Fiziksel Saldırganlık Boyutu” puanları arasındaki farklar daha yüksek ve $p<0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır.

Ailenin aylık gelirine göre, “Uzak Durma Çekinme Boyutu” puanları ile ilgili alt boyutlar arasındaki farklara ait F değerleri $p<0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, ailenin aylık gelirine göre, “Uzak Durma Çekinme Boyutu” puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Ailenin aylık gelir durumu ne olanlar arasında fark olduğunu belirlemek için LSD Post Hoc testi yapılmıştır.

LSD Post Hoc test neticesine göre, geliri giderine göre az olanların, geliri giderine denk olanlara göre “Uzak Durma Çekinme Boyutu” puanları arasındaki farklar daha yüksek ve $p<0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır.

Tablo 4.8. Özel gereksinimli çocukların sosyo – demografik özelliklerine göre ŞKDDÖ puanları açısından farklar

		Nazik Olma Boyutu	Birliktelik İlgili Olma	Uzak Durma Çekinme	Empati Boyutu	Fiziksel Saldırganlık Boyutu
		X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.
Cinsiyet	Kız	37.94±4.509	24.06±4.898	8.29±3.113	21.67±3.048	4.03±1.920
	Erkek	37.80±4.500	24.09±5.431	7.81±2.663	22.13±2.785	3.94±1.727
	TEST	t=.268 p=.789	t=-.037 p=.971	t=1.435 p=.152	t=-1.360 p=.175	t=.429 p=.668
Yaş	0-5 yaş	37.79±4.649	23.91±4.752	8.39±2.936	22.06±2.585	4.36±2.247
	6-10 yaş	38.19±4.224	23.08±5.419	8.07±2.951	21.84±2.990	3.82±1.761
	10-14 yaş	37.10±4.892	24.36±4.576	8.30±3.099	21.92±2.907	4.24±2.005
	14-18 yaş	38.13±4.210	24.17±5.379	7.44±2.071	21.71±3.177	3.79±1.551
	18 yaş ve üstü	38.43±4.462	25.67±5.655	7.86±3.120	22.24±2.766	3.71±1.367
	TEST	F=.944 p=.439	F=1.936 p=.104	F=.902 p=.463	F=.228 p=.923	F=1.366 p=.246
Engel türü/tanısı	Zihinsel	37.67±4.452	23.93±5.843	8.14±3.124	21.81±3.103	4.07±1.931
	Fiziksel	37.92±4.579	24.26±4.507	7.69±2.507	22.13±2.596	3.81±1.595
	Zihinsel+Fiziksel	38.32±4.497	24.09±4.601	8.53±2.940	21.74±3.068	4.11±1.959
	TEST	F=.387 p=.680	F=.125 p=.883	F=1.602 p=.203	F=.496 p=.610	F=.758 p=.470
Öğrenim Durumu	Kaynaştırma	37.26±4.720	23.91±5.234	8.25±3.083	21.64±3.029	4.06±1.759
	Özel eğitim merkezi	38.50±4.171	24.25±5.139	7.80±2.654	22.21±2.768	3.89±1.878
	TEST	t=-2.429 p=.016	t=-.571 p=.569	t=1.348 p=.179	t=-1.705 p=.089	t=.826 p=.410
Doğum sırası	İlk çocuk	37.72±5.000	23.89±6.177	7.84±3.044	21.86±3.362	3.80±1.522
	Ortanca çocuk	37.56±4.239	24.01±5.074	7.96±2.365	21.74±2.755	4.04±1.790
	Son çocuk	38.45±4.407	24.34±4.355	8.32±3.439	22.25±2.722	4.05±2.089
	TEST	F=1.108 p=.332	F=.177 p=.838	F=.653 p=.521	F=.849 p=.429	F=.539 p=.584

Tablo incelendiğinde özel gereksinimli çocukların öğrenim durumuna göre “Nazik Olma Boyutu” puanları ile ilgili alt boyutlar arasındaki farklara ait t değerleri $p<0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, özel gereksinimli çocukların öğrenim durumuna göre “Nazik Olma Boyutu” puanları

açısından yalnızca zihin ve hareket engelli çocuklar eğitim merkezine özel eğitim programına devam edenlerin aleyhine fark olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.9. Özel gereksinimli çocukların kardeşlerinin sosyo – demografik özelliklerine göre ŞKDDÖ puanları açısından farklar

		Nazik Olma Boyutu	Birliktelik İlgili Olma	Uzak Durma Çekinme	Empati Boyutu	Fiziksel Saldırganlık Boyutu
		X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.	X±s.s.
Cinsiyet	Kız	37.29±4.587	23.79±4.993	8.17±2.940	21.77±3.045	4.14±1.882
	Erkek	38.34±4.378	24.31±5.338	7.92±2.844	22.04±2.803	3.84±1.755
	TEST	t=-2.032 p=.043	t=-.876 p=.382	t=.776 p=.438	t=-.816 p=.415	t=1.434 p=.153
Yaş	6-10 yaş	37.83±4.734	24.15±5.045	7.87±2.704	22.03±2.937	4.11±1.926
	10-14 yaş	37.88±4.392	24.04±5.258	8.11±2.972	21.86±2.909	3.92±1.764
	TEST	t=-.094 p=.925	t=.179 p=.858	t=-.689 p=.491	t=.465 p=.642	t=.873 p=.383
Doğum sırası	İlk çocuk	38.36±3.695	24.14±4.648	8.14±3.205	22.23±2.577	4.14±1.713
	Ortanca çocuk	37.48±4.978	24.07±5.020	8.37±3.033	21.70±2.956	4.11±2.071
	Son çocuk	37.91±4.477	24.04±5.617	7.69±2.538	21.93±3.056	3.78±1.628
	TEST	F=.824 p=.439	F=.009 p=.991	F=1.728 p=.179	F=.694 p=.500	F=1.341 p=.263
Öğrenim durumu	İlkokul	37.90±4.669	23.98±5.030	7.94±2.725	21.88±2.935	4.09±1.936
	Ortaokul	37.85±4.427	24.12±5.262	8.08±2.963	21.94±2.911	3.93±1.761
	TEST	t=.089 p=.929	t=-.220 p=.826	t=-.391 p=.696	t=-.174 p=.862	t=.739 p=.460
Özel gereksinimli kardeşi ile yaş farkı	Büyük	38.04±4.343	23.67±4.932	8.36±3.068	21.84±2.662	4.10±1.996
	Küçük	37.72±4.624	24.40±5.366	7.77±2.712	21.98±3.107	3.89±1.660
	TEST	t=.632 p=.528	t=-1.231 p=.219	t=1.789 p=.075	t=-.392 p=.696	t=.975 p=.330

Tablo incelendiğinde özel gereksinimli çocukların kardeşinin cinsiyetine göre “Nazik Olma Boyutu” puanları ile ilgili alt boyutlar arasındaki farklılıklara ait t değerleri $p < 0.05$ ile anlamlı olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, özel gereksinimli çocukların kardeşinin cinsiyetine göre “Nazik Olma Boyutu” puanları açısından kız çocukların aleyhine fark olduğunu göstermektedir.

5. TARTIŞMA

Bu çalışma, normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine yönelik davranışları ile ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını incelemek amacıyla elde edilen bulgular bu bölümde tartışılmıştır.

Bu bölümde Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği ve Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği puanlarına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri verilerek tartışılmıştır (Tablo 4.4).

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği incelendiğinde, yapılan değerlendirmelere göre ailelerde ki en yüksek puan ortalamasının Aşırı Annelik Boyutu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ‘Demokratik Tutum’ boyutu dışındaki alt boyutlarda ki artış olumsuz ebeveyn tutumlarını göstermektedir. Ulaşılan ortalamalar neticesinde araştırmaya katılım sağlayan ailelerin, Aşırı annelik ve aşırı koruyuculuk gösteren tutuma sahip oldukları söylenebilir.

Konuyla ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde, Ayrar⁷⁹, Ayyıldız²², Kaynar ve Yıldız⁸⁰ da yaptıkları çalışmalarda benzer sonucuna ulaşmış ve her üç çalışmaya da bakıldığında aşırı koruyuculuk alt puan ortalaması diğer puan ortalamalarından yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aşırı annelik boyutunun diğer alt boyutlardan yüksek olması, geleneksel Türk aile yapısının ve kültürel değerlerinin yansıtıldığı bir göstergesi olabilir. Geleneksel Türk aile yapısını ele aldığımızda annelerin çocuklarına karşı aşırı özverili olduğu görülmektedir. Anneler çocukların başarabileceği işleri bile annelik içgüdüleriyle kendileri üstlenmektedir.^{42, 81, 82} Annelerin çocukların hayatında bu denli yer almaları çocukların hata yapmalarına izin vermemeleri, sorumluluk almalarına izin vermemesi ve kendi otonomilerini gerçekleştirmesine olanak tanımaması aşırı koruyucu tutumla sonuçlanmaktadır.⁸³

Schaffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği incelendiğinde, yapılan değerlendirmelere göre normal gelişim gösteren çocukların en yüksek puan ortalamasıyla Nazik Olma Boyutu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine karşı nazik olma tutumuna sahip oldukları söylenebilir.

Literatüre bakıldığında Arslan²⁷ in kardeş davranışı değerlendirme ölçeği kullanarak yaptığı çalışmada yapılan değerlendirmelerde normal gelişim gösteren kardeşlerin aldığı en yüksek alt boyut puanıyla nazik olma boyutu olduğu görülmüştür. Sarıkaya Şeker⁸⁷ in aynı kardeş değerlendirme ölçeği kullanarak yapmış olduğu bir çalışma da ise normal gelişim gösteren kardeşlere verilen farkındalık eğitimi öncesi ve sonrası deney ve kontrol grubunda ki en yüksek alt boyut nazik olma boyutu olarak belirlenmiştir.

Mc Hale ve ark.⁵⁵ yaptığı bir çalışmada; normal gelişim gösteren çocuğun özel gereksinimli kardeşine karşı olumlu düşünceleri arttıkça kardeşlerin birbiriyle yaşadığı problemlerin azaldığı yönünde pozitif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu da normal gelişim gösteren çocuğun özel gereksinimli kardeşine karşı daha nazik olabileceğini düşündürebilir.

Bu bölümde Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği ve Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği puanları Arasındaki İlişki ile İlgili korelasyon değerleri verilerek tartışılmıştır. (Tablo 4.5,4.6)

Aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumu ölçeği ve schaeffer kardeş davranışı değerlendirme ölçeği puanları arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için yapılan incelemelerde; Aşırı Annelik Boyutu puanları arttıkça Birliktelik İlgili Olma Boyutu ve Empati Boyutu puanlarının arttığı, Ev Kadınlığını Red Etme Boyutu puanları arttıkça Birliktelik İlgili Olma Boyutu ve Empati Boyutu puanlarının arttığı, Karı Koca Geçimsizliği Boyutu puanları arttıkça Nazik Olma Boyutu ve Empati Boyutu puanlarının

arttığı, Baskı ve Disiplin Boyutu puanları arttıkça Birliktelik İlgili Olma Boyutu puanlarının arttığı saptanmıştır.

Zamanın ilerlemesi ve çağın gelişmesiyle birlikte annelerinde iş hayatına atılmaları, ev dışında geçen zamanın fazlalaşmasıyla, kardeşler vakitlerinin çoğunu beraber geçirmekte, zaman ilerleyip büyüseler bile durumda farklılık olmamakta ve kardeşler birbirlerine daha yakın olmaktadır. Öte yandan teknolojinin de ilerlemesiyle eskiye oranlara gençleri daha rekabetçi yapmakta ve kusursuz olma arzusu kardeşler arasındaki bağı güçlendirmektedir. Anne babaların günümüz şartlarında birçok stresörle karşı karşıya gelmeleri ve çocuklarına daha az zaman ayırması, kardeşlerin birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmasına sebep olduğuna dair bilgilerde de vurgulanmaktadır.²⁷

Aile de özel gereksinimli bir bireyin olması normal gelişim gösteren kardeşlerde zaman zaman öfke, kızgınlık, suçluluk, hayal kırıklığı gibi tepkilere yol açabilmektedir. Öte yandan özel gereksinimli kardeşinin geleceğiyle ilgili çeşitli endişelere de sebep olmaktadır. Normal gelişim gösteren kardeşler özel gereksinimli kardeşinde ki bireysel farklılıklara ilişkin anlayış, sorumluluk, duyarlılık duygularıyla kardeşinin gelişimine katkıda bulunmaktan memnuniyet ve gurur duyabileceği de literatürde üzerinde durulan konulardan biridir.^{7, 39, 84, 85}

Özel gereksinimli çocuğa sahip olan aile bireyleri çocuğun içinde bulunduğu süreçle baş edebilmek için genellikle kayıtsız bağlanma modelini benimseyebilirler.⁸⁶ kişi bu durumda çevreden gelebilecek baskı ve olumsuz algılardan kendini korur. Reddedilme ve değersizleşme duygularından korunmuş olur. Özetle aile bireyleri bazen özel gereksinimli çocuğa karşı kayıtsız kalabilirler.

Bagenholm ve Gillberg⁸⁷ in yaptığı bir çalışmada normal gelişim gösteren bir kardeşin, özel gereksinimli kardeşine yönelik davranışlarında çevresinin olumsuz tepki

vermesinden korktuğu ve kendini değersiz hissetmemek adına olumlu davranışlar sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çıkan bulgular neticesinde ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarında aşırı annelik boyutu, baskı ve disiplin boyutu ve karı koca geçimsizliği boyutu arttıkça normal gelişim gösteren çocuğun kardeşine karşı birliktelik ve ilgili olma boyutunun arttığı ve yine aşırı annelik boyutu, karı koca geçimsizlik boyutu, ev kadınlığını reddetme boyutundaki artış empati boyutundaki artışa sebep olmuştur ve buda normal gelişim gösteren kardeşlerin çevrenin olumsuz algı ve baskılardan koruyucu bir tutum geliştirdiği düşünülebilir.

Bu bölümde anne ve babaların tanıtıcı özelliklerine göre Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği puanları açısından farklar verilerek tartışılmıştır.(Tablo 4.7)

Araştırmaya katılım sağlayan annelerin eğitim durumuna göre, Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeğine bakıldığında, Uzak Durma Çekinme Boyutu, Empati Boyutu puanlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu bulgulara göre, ilkokul mezunu olan annelerin, lise mezunu olan annelere göre normal gelişim gösteren çocuklarının özel gereksinim gösteren kardeşlerine karşı Uzak Durma Çekinme Boyutu puanları daha yüksek düzeyde ve lise mezunu olan annelerin ilkokul ve üniversite mezunu olan annelere göre Empati Boyutu puanları daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur.

Civelekoğlu⁸⁸'nin Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği kullanarak yapmış olduğu çalışmasında anne eğitim düzeyindeki değişimlerin, normal gelişim gösteren çocuğun özel gereksinimli kardeşine karşı Uzak Durma Çekinme Boyutu ve Empati Boyutu puanlarında anlamlı farklılıklar bularak, araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Yine Konuyla ilgili literatürde annelerin eğitim düzeyinin artmasıyla kardeşler arası ilişkilerin de pozitif yönde etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.⁸⁹

Araştırmaya katılım sağlayan ebeveynlerin evlilik süresine göre, Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeğine bakıldığında, Birliktelik İlgili Olma Boyutu puanlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Evlilik süresi 21 yıl ve daha fazla olanların, evlilik süresi 1-10 yıl, 16-20 yıl olanlara göre ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuklarının özel gereksinimli kardeşine gösterdiği Birliktelik İlgili Olma Boyutu puan ortalamaları daha yüksek düzeyde bulunmuştur.

21 yıl ve üzeri evli olan ebeveynlerin çocuklarının yaşlarının daha büyük olabileceği göz önünde bulundurulduğunda, yıllar içerisinde kardeşlik bağların daha kuvvetlenmiş olduğu düşünülebilir. Bu durum kardeşler arasında ki birliktelik ve ilgili olma boyutunda ki anlamlı farklılığı açıklar niteliktedir.

Ünal'ın¹ yapmış olduğu çalışmada evlilik süresi ile Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği alt boyut puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Fakat 21 yıl ve üzeri evlilik süresine sahip olan ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocukların, kardeşlerine karşı olumlu davranış şekillerinin daha fazla benimsendiği söylenebilir.

Araştırmaya katılım sağlayan ebeveynlerin çocuk sayısına göre, Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeğine bakıldığında, Nazik Olma Boyutu, Fiziksel Saldırganlık Boyutu puanlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ailelerinde 2 çocuk olanların, ailelerinde 4 ve üzeri çocuk olanlara göre, ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuklarının özel gereksinimli kardeşine gösterdiği Nazik Olma Boyutu düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Ailede 3 çocuk olanların ailede 2 çocuk olanlara göre, ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuklarının özel gereksinimli kardeşine gösterdiği Fiziksel Saldırganlık Boyutu puan ortalamalarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ulaşılan sonuca bakıldığında ailedeki kardeş sayısı da kardeşlik ilişkilerini etkileyen önemli bir faktör olarak görülebilir. Kardeş sayısının fazla olduğu ailelerde,

kardeşlerin var olan rolleri paylaşarak birbirinden çok fazla rol alır. Kardeşlerden bir kısmı bu rollerden daha fazla sorumlu ve güvenilirken, diğerleri az destekle kendi işini kendi yapar.⁹⁰ Çok çocuklu ailelerdeki rol dağılımıyla kardeşler üzerine düşen sorumlulukların paylaşılması normal gelişim gösteren çocuğun özel gereksinimli kardeşine karşı daha nazik olabileceğini düşündürülebilir. Öte yandan çok çocuklu ailelerde kardeşler arası rekabetin daha fazla olabileceği düşüncesi ve kardeşlerin bir kısmı üzerine düşen rollerin fazlalığı fiziksel saldırganlığı da beraberinde getirebileceği düşünülebilir.

Araştırmaya katılım sağlayan ebeveynlerin ailenin aylık gelirine göre, Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeğine bakıldığında, Uzak Durma Çekinme Boyutu puanlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Geliri giderine göre az olanların, geliri giderine denk olanlara göre Uzak Durma Çekinme Boyutu daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Çalışma bulgularında, Ailenin ekonomik durumu ile kardeşlere yüklenen sorumluluk arasında da ilişki olduğu görülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşin bakım sorumluluğu aylık gelirin daha düşük olduğu ailelerde kardeşlere daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Bu durum hem kardeşlerin psikososyal gelişimini etkilemekte, hem de aile bireylerinin kaygı düzeyini artırmaktadır.⁶¹ Bu durumda geliri giderinden az olanların, geliri giderine denk olanlara göre çocuklar üzerindeki sorumluluğu daha fazla artıracığından, özel gereksinim gösteren kardeşinden uzak durma ile sonuçlanabileceği bilgisini ortaya koymuştur.

Bu bölümde Özel gereksinimli çocukların tanıtıcı özelliklerine göre Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği puanları açısından farklar verilerek tartışılmıştır. (Tablo 4.8)

Araştırmaya konu olan özel gereksinimli çocukların öğrenim durumuna göre, Nazik Olma Boyutu puanlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu bulgular, normal

gelişim gösteren kardeşlerinin sadece özel eğitim alan kardeşlerine gösterdiği Nazik Olma Boyutu puanları özel eğitimle birlikte kaynaştırma eğitimi alanlara gösterilenden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu durum özel gereksinimli çocuğun sadece özel eğitim alıp kaynaştırma eğitimi almadığında vaktinin geri kalan kısmında normal gelişim gösteren çocuklarla bir arada olma fırsatını yakalayamamasıyla birlikte evde geçirilen vakti arttırarak normal gelişim gösteren kardeşle geçirilen vakti fazlalaştırıp empati duygusuyla birlikte nazik olma boyutu puanına etki etmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Bilal ve Dağ⁹¹, yapmış oldukları çalışmalarında ebeveynlerin ve kardeşlerin iyilik halinin, özel gereksinim gösteren çocuğun göstermiş olduğu özellikleriyle ilgili olduğu ve özel gereksinimli çocuğun bakımının ağırlaşp zorlanması ebeveynde ve kardeşte stresin artığı sonucuna ulaşılmış ve eğitilebilir düzeydeki özel gereksinimli çocukların ebeveynleri ve kardeşlerinde daha az düzeyde stres olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yine literatürde yapılan birçok çalışmada da normal gelişim gösteren çocukların aile bireyleriyle olan iletişimde özel gereksinimli kardeşlerinin eğitim durumu, seviyesi gibi tanıtıcı özelliklerden etkilendiği saptanmıştır^{10, 92-94}.

Bu bölümde Özel gereksinimli çocukların kardeşlerinin tanıtıcı özelliklerine göre Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği puanları açısından farklar verilerek tartışılmıştır. (Tablo 4.9)

Özel gereksinimli çocukların kardeşinin cinsiyetine göre, Nazik Olma Boyutu puanlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Erkek çocuklarının kız çocuklarına göre Nazik Olma Boyutu puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Özel gereksinimli kardeşe sahip kız kardeşler, özel gereksinimli kardeşinin bakımı konusunda aşırı sorumluluk aldıklarında, suçluluk ve öfke duygusu yaşamakta ve olumsuz davranışların artmasına da sebep olmaktadır.^{95, 96} Ayrıca araştırmacılar özel

gereksinimli çocukların kız kardeşlerinin daha çok uyum problemi yaşadığını belirtmişlerdir.^{50,96} Kız çocuklarının yaşamış olduğu olumsuz duyguların çokluğu erkek çocuklarına göre özel gereksinimli kardeşine daha az nazik olma durumunu da açıklar niteliktedir.

Cuskelly ve Gunn⁹⁷ yapmış oldukları çalışmalarında, down sendromlu özel gereksinim gösteren çocukların ebeveynlerin ve kardeşlerin bakış açılarından kardeş ilişkilerini incelemişlerdir. Ulaşılan sonuca göre kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla özel gereksinimli kardeşleriyle daha fazla vakit geçirdiği ve daha fazla sorumluluk aldığı saptanmıştır. Kız çocuklarının daha fazla sorumluluk alması ve daha fazla zaman geçirmesi de çocuklarda olumsuz duygulara sebep olabilecek bazı davranışlara yol açabileceği düşünülebilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma, normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine yönelik davranışları, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları ve normal gelişim gösteren çocuk ile özel gereksinimli kardeş arasındaki ilişkiye etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

- Normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine karşı en yüksek ortalama ile nazik olma tutumuna sahip olduğu,
- Ebeveynlerin en yüksek ortalama ile aşırı koruyucu tutuma sahip olduğu,
- Ebeveynlerin aşırı koruyucu tutumuna karşı çocukların birbirine karşı daha nazik ve ilgili olduğu,
- Annelerin ev kadınlığını reddedici tutumuna karşı çocukların birbirine karşı daha empatik ve ilgili olduğu,
- Eşler arasındaki karı koca geçimsizliği tutumuna karşı kardeşlerin birbirine karşı nazik ve ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda;

• Hemşirelik amaçları arasında çocuk ve aile sağlığının geliştirilmesi ve sürdürülmesinin yanı sıra eğitim, danışmanlık, hakları savunma olduğu göz önünde tutulduğunda; konuyla ilgili kısıtlı çalışmaların tespitiyle literatüre ışık tutacağı düşüncesiyle konuyla ilgili çalışmaların farklı örneklem gruplarıyla yapılarak arttırılması,

• Ebeveyn tutumlarının normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli kardeşlerine yönelik tutumlarına etkisini irdeleyen deneysel çalışmaların yapılması,

• Normal gelişim gösteren çocukların, özel gereksinimli kardeşlerine yönelik ilişkilerini inceleyen çalışmaların farklı örneklem gruplarıyla yapılarak arttırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ünal N. Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumları İle Normal Gelişim Gösteren Çocukların Zihinsel Engelli Kardeşlerine Yönelik Davranışlarının İncelenmesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi) Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2009.
2. Arslan N. Sağlıklı ergen ve engelli kardeşler arasındaki İlişkinin aile işlevlerinden etkilenme durumunun incelenmesi. Sağlık bilimleri enstitüsü, Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği anabilim dalı. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak: Bülent ecevit üniversitesi, 2016.
3. Koç B. Zihinsel Engelli Çocukların Sağlıklı Kardeşlerinin Benlik Saygısı ve Okul Başarısı. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hemşirelik Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2014.
4. Korkmaz Aslan G. Özel Eğitim Alan Zihinsel Engelli Çocukların Kardeşleri ile İlişkilerinin Değerlendirilmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Ankara: Gülhane Askeri Tıp Akademisi: 2008.
5. Polat H. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Tanısı Almış Çocukların Annelerinin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri, Tükenmişlik Düzeyleri Ve Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi, 2015.
6. Özşenol F, Işıkhani V, Ünay B, Aydın Hİ, Akın R, Gökçay E. Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 2003, 45: 156-164.

7. Konuk Er R. Aile ve Kardeş Eğitimi Programının Engelli Çocuğa Yönelik Tutum ve Davranışlara Etkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı. Doktora tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2011.
8. Sarıkaya Şaker P. Normal gelişim gösteren çocukların zihinsel engelli kardeşlerine yönelik tutum ve davranışlarına engellilik farkındalık eğitiminin etkisi. Sağlık bilimleri enstitüsü, Hemşirelik bilimi anabilim dalı. Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi, 2019.
9. Hür G. Engelli Kardeşi Olan Sağlıklı Çocukların Davranışlarının ve Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, 2016.
10. Kahraman Ö, Karadayi N. Engelli kardeşe sahip olan çocukların engelli kardeşleriyle deneyimlerine ilişkin görüşleri. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 2015.
11. Feinberg ME, McHale SM, Crouter AC, Cumsille P. Sibling differentiation: Sibling and parent relationship trajectories in adolescence. *Child Development*, 2003, 74: 1261-1274.
12. Stoneman Z. Siblings of children with disabilities: Research themes. *Mental retardation*, 2005, 43: 339-350.
13. Köse F. KKTC Lefkoşa ilköğretim okullarına devam eden dokuz yaş çocuklarının anne tutumları ile kardeş ilişkilerinin incelenmesi [A study on the mother attitudes and sibling relations of nine-year-old children attending primary schools in Lefkosa, TRNC]. *Unpublished master's thesis*, 2003.

14. Yıldırım G. Farklı engel grubundan çocukların kardeş ilişkileri ile kardeşlerini kabullenmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara). Erişim adresi: [http ...](http://...), 2005.
15. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. *Resmi Gazete: 26184* Milli Eğitim Bakanlığı 2009.
16. Eripek S. *Özel eğitim ve kaynaştırma uygulamaları*. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları. , 2007: 1- 21.
17. Özen A. *Özel Gereksinimli Bireyler ve Bakım Hizmetleri*. Baskı. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Açık Öğretim Yayını, 2018: 3-5.
18. Çakmak N. Türk Kamu Hukuku Açısından Engellilerin Hukuki Statüsü. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, Ankara: 2006.
19. Ekenci MT. Türkiye Sağlık Araştırması'nin Engelliliğe İlişkin Yaygınlık Ölçümü Açısından İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2012.
20. Önder A. Zihin Engellilere Eğitici Drama. *İstanbul: Morpa Yayınları*, 2009.
21. Akçamete A. Özel eğitime başlangıç. *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ile Özel Eğitim*, Ankara: Kök Yayıncılık, 2009: 29-74.
22. Ayyıldız KT, Ocakcı A, Ayoğlu FN. Zonguldak il merkezinde 0-6 yaş çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme tutumları. 2006.
23. Burcu E. Üniversitede okuyan özürü öğrencilerin sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü öğrencileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, 19.
24. Özyürek M. *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programını Geliştirme ve Temelleri*. Baskı. Ankara, Kök Yayıncılık, 2009.

25. McLoughlin JA, Lewis RB. *Assessing special students*. Baskı. Macmillan College, 1994.
26. Kaminsky L, Dewey D. Siblings relationships of children with autism. *Journal of autism and developmental disorders*, 2001, 31: 399-410.
27. Powell TH, Ogle PA. *Brothers and Sisters: A Special Part of Exceptional Families*. Baskı. Baltimore, Paul H. Brookes Publishing, 1985: 31 (4): 399-410.
28. Girli A. Normal Zekâlı Kardeğlerin Zihinsel Engelli Kardeğe Yönelik Kabul Düzeylerinin Belirlenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi 1995.
29. Buhrmester D, Furman W. *Perceptions of Sibling Relationships during Middle Childhood and Adolescence*. Baskı. 1990: 61: 1387-1398.
30. Şenel HG. Yetersizliğe sahip kardeşi olanlarla, olmayanların yetersizliğe yönelik tutumları ve kaygı düzeyleri yönünden karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1995, 2.
31. Ariel C. *Voices from the Spectrum: Parents, Grandparents, Siblings, People with Autism and Professionals Share Their Wisdom*. Baskı. Jessica Kingsley Publishers., London, 2006.
32. Howe N, Recchia H. Sibling relations and their impact on children's development. *Encyclopedia on early childhood development*, 2006: 1-8.
33. Moore M, Howard V, McLaughlin T. Siblings of children with disabilities: A review and analysis. *International Journal of Special Education*, 2002, 17: 48-63.
34. Seltzer G, Begun A, Seltzer M, Krauss M. The impacts of siblings on adults with mental retardation and their aging mothers. *Family Relations*, 1991, 40: 0-377.

35. Pilowsky T, Yirmiya N, Doppelt O, Gross- Tsur V, Shalev RS. Social and emotional adjustment of siblings of children with autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2004, 45: 855-865.
36. Stoneman Z. Research on siblings of children with mental retardation: Contributions of developmental theory and etiology. 1998.
37. Dunn J, McGuire S. Sibling and peer relationships in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1992, 33: 67-105.
38. Stoneman Z, Brody GH In *Sibling relations in the family context*, Research on Siblings of Individuals with Mental Retardation, Physical Disabilities, and Chronic Illness, Apr, 1991, (editör).^(editörler). Paul H. Brookes Publishing: 1993.
39. Ahmetoğlu E. Zihinsel engelli çocukların kardeş ilişkilerinin anne ve kardeş algılarına göre değerlendirilmesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2004.
40. Yörükoğlu A. *Değişen toplumda aile ve çocuk*. Baskı. İstanbul, Özgür Yayınları Dağıtım Ltd. Şti., 2000: 277.
41. Pirimoğlu H. Zihinsel Engele Sahip Olan ve Olmayan İlkokul Çocuklarının Davranış Problemlerinin Karşılaştırılarak, Annenin Kaygı Düzeyi ile Olan İlişkisinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi 1996.
42. Yavuzer H. *Bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimiyle çocuğunuzun ilk altı yılı*. Baskı. İstanbul, Remzi Kitabevi A.Ş., 1999: 248.
43. Yavuzer H. *Ana-baba ve çocuk*. Baskı. İstanbul, Remzi Kitabevi A.Ş, 1994: 262.

44. Zoylan E, TEKİNARSLAN İÇ. Engelli Kardeşe Sahip Olan ve Olmayan Bireylerin Kardeş İlişkilerinin Belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*, 2005.
45. Yavuzer H. *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*. Baskı. İtatanbul, Remzi Kitabevi, 2007: 129-140.
46. Yıldırım Sarı H. *Engelli Çocukların Hemşirelik Bakımı*. Baskı. Ankara, Akademisyen Tıp Kitabevi Yayın Dağıtım ve Pazarlama Ltd. Şti., 2013: 869-870.
47. Kramer L, Radey C. Improving sibling relationships among young children: A social skills training model. *Family Relations*, 1997: 237-246.
48. Hetherington EM, Henderson SH, Reiss D, Anderson ER, Bridges M, Chan RW, Insabella GM, Jodl KM, Kim JE, Mitchell AS. Adolescent siblings in stepfamilies: Family functioning and adolescent adjustment. *Monographs of the society for research in child development*, 1999.
49. Varol N. *Aile Eğitimi*. Baskı. Ankara, Kök Yayıncılık, 2006.
50. McHale SM, Gamble WC. Sibling relationships of children with disabled and nondisabled brothers and sisters. *Developmental Psychology*, 1989, 25: 421.
51. Bayhan P, Yükselen A. Engelli Kardeşleri Olan Çocukların Kardeş İlişkileri. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001, 11: 190-205.
52. Crouthamel CS. Siblings of handicapped children: A group support program. *Early child development and care*, 1988, 37: 119-131.
53. Rimmerman A. Involvement with and Role Perception Toward and Adult Sibling With and Without Mental Retardation. *Journal of Rehabilitation*, 2001, 67.
54. Küçüker S. Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürli çocukların kardeşlerinin özürle ilgili bilgi düzeylerine ve özürli kardeşlerine

- yönelik tutumlarına etkisi. *Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1997.*
55. McHale SM, Sloan J, Simeonsson RJ. Sibling relationships of children with autistic, mentally retarded, and nonhandicapped brothers and sisters. *Journal of autism and developmental disorders*, 1986, 16: 399-413.
56. Gargiulo RM. *Working with parents of exceptional children: A guide for professionals*. Baskı. Houghton Mifflin School, 1985.
57. Eripek S. *Zihinsel engelli çocuklar*. Baskı. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1996.
58. İçöz A. Zihinsel engelli bir çocuğa sahip aile bireylerinin kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2001.*
59. Atasoy S. Engelli (otistik) kardeşe sahip olan bireylerin kardeş ilişkilerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002.*
60. Kayaalp İ. *SOS: Otizm ve İletişim Problemi Olan Çocukların Eğitimi*. Baskı. İstanbul, Evrim Yayınevi, 2000.
61. Gold N. Depression and social adjustment in siblings of boys with autism. *Journal of autism and developmental disorders*, 1993, 23: 147-163.
62. Van Riper M. Family variables associated with well-being in siblings of children with Down syndrome. *Journal of Family Nursing*, 2000, 6: 267-286.
63. Dyson LL. The psychosocial functioning of school-age children who have siblings with developmental disabilities: Change and stability over time. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 1999, 20: 253-271.

64. Seligman M. The family with a handicapped child: Understanding and treatment. New York: Grune & Stratton. 1983.
65. Durmuş R. 3-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin kişilik özellikleri ile anne-baba tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2006.*
66. Sarı E. Anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların, annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının, çocuğun sosyal uyum ve becerilerine etkisinin incelenmesi. *Unpublished Post-graduation Thesis, Gazi University, Education Sciences Institute, Ankara, 2007.*
67. Ulusoy M, Baran A, Demir N. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme biçimi ve ergen problemleri. *Hacettepe Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2005, 4: 7-9.
68. Öncü E. Çocuk şubelerinde çalışan polislerin kendi çocuklarına karşı tutumlarının incelenmesi. Doktora tezi (basılmamış), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2004.
69. Ayık Yazar N. *Anne baba tutumları*. Baskı. T.C. Artvin Valiliği Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü,, 2004.
70. Tabak N. İlköğretim 1. kademedede davranış sorunları olan çocukların anne-baba tutumları. Yüksek lisans tezi (basılmamış), Afyon: Kocatepe Üniversitesi, 2007.
71. Winsler A, Madigan AL, Aquilino SA. Correspondence between maternal and paternal parenting styles in early childhood. *Early childhood research quarterly*, 2005, 20: 1-12.
72. Akyıldız T. Zonguldak İl Merkezinde Sıfır-Altı Yaş Çocuğu Olan Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları. 2005.
73. Orak OS. *Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği*. Baskı. Ankara, Nobel Tıp Kitabevleri, 2016: 3-10.

74. Taanila A, Syrjälä L, Kokkonen J, Järvelin MR. Coping of parents with physically and/or intellectually disabled children. *Child: Care, Health and Development*, 2002, 28: 73-86.
75. Yıldırım F, Conk Z. Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne/babaların stresle başa çıkma tarzlarına ve depresyon düzeylerine planlı eğitimin etkisi. *CÜ Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2005, 9: 1-10.
76. Schaeffer E. *Social and Personality Developmen*. Baskı. USA, Brooks/Cole Publishing Company, 1979.
77. Le Compte G, LeCompte A, Özer S. Üç sosyoekonomik düzeyde Ankaralı annelerin çocuk yetiştirme tutumları: Bir ölçek uyarlaması. *Psikoloji dergisi*, 1978, 1: 5-9.
78. Vapur R. Dört-altı yaş grubu çocukların anne-babaları ile büyükannebüyükbabalarının çocuk yetiştirme tutumlarının sosyo-ekonomik düzeylerine göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış), Ankara: Gazi Üniversitesi, 2006.
79. Ayran G. Ergenlerde akran zorbalığı ile ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. Sağlık bilimleri enstitüsü, Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği anabilim dalı. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2013.
80. Kaynar D, Yıldız S. Çocuklardaki travmatik kazalar ile annelerin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişki. *İÜ FNHYO Hemşirelik Dergisi*, 2003, 13: 3-24.
81. Kağıtçıbaşı Ç. *Çocuğun Değeri* Baskı. İstanbul, Gözlem Matbaacılık, 1981.
82. Türkbay T, Akın R, Söhmen T, ve ark. . Aile Tutumları ve Çocuk Gelişimi Üzerine Etkileri. 2007.

83. Navaro L. *Geçekten Beni Duyuyor musun?* Baskı. İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006.
84. Üstdağ EL, BuMİN G. Engelli Çocuklar ve Kardeşleri için Uygulanan Grup Aktivitelerinin Toplumsal Katılım ve Kardeş İlişkileri Üzerine Etkisinin İncelenmesi: Pilot Çalışma. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 2014, 2: 141-147.
85. JW S. Yaşam Boyu Gelişim Gelişim Psikolojisi. *Developmental Psychology of Lifelong Development*].(Çev. Ed: Yüksel G) Nobel Yayıncılık, Ankara, 2012: 348-411.
86. Findler L, Jacoby AK, Gabis L. Subjective happiness among mothers of children with disabilities: The role of stress, attachment, guilt and social support. *Research in developmental disabilities*, 2016, 55: 44-54.
87. Bågenholm A, Gillberg C. Psychosocial effects on siblings of children with autism and mental retardation: A population- based study. *Journal of Intellectual Disability Research*, 1991, 35: 291-307.
88. Civelekoğlu FR. Zihinsel veya bedensel engelli kardeşe sahip olanlar 8-17 yaş aralığındaki bireylerin, kardeşlerine karşı tutumları ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, 2018.
89. McHale S, Harris V. Children's experiences with disabled and nondisabled siblings: links with personal adjustment and relationship evaluations Ed. Dunn, J. ve Boer, F.(Edit) children's sibling relationships: developmental and clinical issues. hillsade. 1992.
90. Yörükoğlu A. *Çocuk ruh sağlığı*. Baskı. İstanbul, Özgür Yayınları Dağıtım Ltd. Şti., , 1998: 421 s.

91. Bilal E, Dağ İ. Eğitilebilir Zihinsel Engelli Olan Ve Olmayan Çocukların Annelerinde Stres, Stresle Başa Çıkma Ve Kontrol Odağının Karşılaştırılması.
92. Lewis KD. How to Parent Chronically III School-Aged Children and Their Siblings. *Rehabilitation Nursing Journal*, 2007, 32: 225-226,233.
93. AKSOY AB, YILDIRIM BERÇİN G. Farklı engel grubundan engelli kardeşe sahip çocukların kardeş ilişkileri ile kardeşlerini kabullenmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2008, 8: 751-779.
94. Ahmetoğlu E, Neriman A. Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması. *Kastamonu eğitim dergisi*, 2008, 16: 379-388.
95. Lindsey JD, Stewart DA. The guardian minority: Siblings of children with mental retardation. *Education and Training in mental Retardation*, 1989: 291-296.
96. Gath A, Gumlev D. Retarded children and their siblings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1987, 28: 715-730.
97. Cuskelly M, Gunn P. Maternal reports of behavior of siblings of children with Down syndrome. *American Journal on Mental Retardation*, 1993.

EKLER

EK-1. ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Şeyma LALOĞLU
Doğum tarihi:	
Doğum Yeri:	
Medeni Hali:	
Uyruğu:	
Adres:	
Tel:	
Faks:	
E-mail:	
Eğitim	
Lise:	Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesi
Lisans:	Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi
Yüksek lisans:	Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Ens, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı (2019)
Doktora:	-
Yabancı Dil Bilgisi	
İngilizce:	Orta
Almanca:	-
Rusça:	-
Üye Olunan Mesleki Kuruluşlar	
	-
İlgi Alanları ve Hobiler	

EK-2. ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU

Yüksek Lisans Tezi olarak *Dr. Öğr. Üyesi Nurgül KARAKURT* danışmanlığında sunulan “**Normal Gelişim Gösteren Çocukların Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Davranışları ve Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları**” başlıklı çalışmanın tarafımızdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını, yararlanılan eserlerin kaynakçada gösterildiğini, Sağlık Bilimleri Enstitüsü tarafından belirlenmiş olan Turnitin Programı benzerlik oranlarının aşılmadığını ve aşağıdaki oranlarda olduğunu beyan ederiz.

Tez Bölümleri	Tezin Benzerlik Oranı (%)	Maksimum Oran (%)
Giriş	10	15
Genel Bilgiler	23	30
Materyal ve Metod	30	35
Bulgular	10	10
Tartışma	13	15

Beyan edilen bilgilerin doğru olduğunu, aksi halde doğacak hukuki sorumlulukları kabul ve beyan ederiz. 06 /07/ 2021

Şeyma LALOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Nurgül KARAKURT

* Tez ile ilgili YÖKTEZ’de yayınlamasına ilişkin bir engelleme var ise aşağıdaki alanı doldurunuz.

Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

EK-3. ETİK KURUL ONAY FORMU

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

KARAR

ETİK KURUL BİLGİLERİ	ETİK KURULUN ADI	Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu
	AÇIK ADRESİ:	Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı
	TELEFON	+90 442 234 65 11
	FAKS	+90 442 236 09 68
	E-POSTA	atatipetikkurul@gmail.com
SORUMLU ARAŞTIRMACI UNVANI/ADI/SOYADI	Dr. Öğr. Üy. Nurgül KARAKURT	
ARAŞTIRMACININ AÇIK ADI	Normal Gelişim Gösteren Çocukların Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Davranışları ile Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları / The behaviors of Children Towards Their Special Needs Siblings And Parents' Child Rearing Attitudes	
KARAR BİLGİLERİ	Toplantı Sayısı: 08 Karar No: 57	Tarih: 01.10.2020
	Yukarıda bilgileri verilen başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın/çalışmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve çalışmanın bütçesinin Kendisi tarafından karşılanması koşulu ile yapılmasında bilimsel ve etik açıdan sakınca olmadığına oy birliği ile karar verildi. Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik kapsamında yer alan araştırmalar/çalışmalar için Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'ndan izin alınması gerekmektedir. Araştırmacıya çalışmalarında başarılar dileriz.	

EK-4. KURUM İZİNİ

T.C.
ERZURUM VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 36648235-605.01-E.17957758
Konu: Anket İzni
(Şeyma LALOĞLU)

11/12/2020

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a) Atatürk Üniversitesi Rektörlüğünün 22.11.2020 tarihli ve E.2000289699 sayılı yazısı.
b) Erzurum Valiliği (İl MEM)'in 30.11.2020 tarihli ve 17427773 sayılı yazımız.
c) Palandöken Kaymakamlığı (İlçe MEM)'in 03.12.2020 tarihli ve 17591693 sayılı yazısı.

İlgi yazılar gereği, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Hemşireliği Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Şeyma LALOĞLU'nun Dr. Öğr Üyesi Nurgül KARAKURT'un danışmanlığında; "Normal Gelişim Gösteren Çocukların Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Davranışları ile Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları" adlı araştırma izni talebi İlgi (c) yazı doğrultusunda Palandöken Kaymakamlığı (İlçe MEM)'na bağlı Rehberlik ve Araştırma Merkezi uzmanlarının değerlendirmeleri sonucunda araştırma izninin Müdürlüğümüze Bağlı Merkez İlçelerdeki Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde uygulanabileceğine dair tutanağı yazımız ekinde sunulmuştur.

İlgi yazılar ve ekleri, Bakanlığımızın 21.01.2020 tarihli ve E.1563890 (2020/2) sayılı genelgesi çerçevesinde Komisyonumuzca incelenmiş olup, "Araştırmaların, Eğitim Öğretim Faaliyetlerini Aksatmayacak Şekilde, gönüllülük esasıyla ve varsa veli onay belgesinin onaylatılması" ve komisyon kararlarında belirtilen veri toplama araçlarının kullanılarak uygulama yapılması, yapılan çalışmalarının sonuçlarının birer örneğinin Müdürlüğümüz, Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü (AR-GE Birimi)'ne gönderilmesi ve çalışmaların bir eğitim öğretim yılını kapsayacak şekilde yapılması Müdürlüğümüze uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Salih KAYGUSUZ
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
11/12/2020

Uğur KÖROĞLU
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek: İlgi Yazılar (3 adet dosya)

etim Cad. Valilik Binası Kat:4 Yakutiye ERZURUM
tronik Ağ: <http://erzurum.meb.gov.tr>
sta: arge25@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: AR-GE Birimi
Tel: (0 442) 234 4800-179
Faks: (0 442) 235 1032

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 41f0-ee7b-3f45-ac43-efab ile doğrulama yapılabilir.

FORM:2

T.C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü

ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU
ARAŞTIRMA SAHİBİNİN

Adı Soyadı	Şeyma LALOĞLU
Kurumu / Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi
Araştırma yapılacak iller	Erzurum
Araştırma yapılacak eğitim kurumu ve kademesi.	Erzurum İl Millî Eğitim Müdürlüğüne Bağlı Merkez İlçelerdeki Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri
Araştırmanın konusu	Normal Gelişim Gösteren Çocukların Özel Gereksinimli Kardeşlerine Yönelik Davranışları İle Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumları
Üniversite / Kurum onayı	Kurum Onayı İle
Araştırma / Proje /ödev / Tez önerisi	
Veri toplama araçları	Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği ve Schaeffer Kardeş Davranışı Değerlendirme Ölçeği (ŞKDDÖ) Kardeş Formu
Görüş İstenilecek Birim / Birimler.	
Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu 2020/2 nolu genelge doğrultusunda yapılan incelemede Palandöken Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü'nün Ölçek İnceleme Raporu Doğrultusunda araştırmanın kabulüne karar verildi.	
Komisyon Kararı	Oybirliği ile Kabulüne
Muhalef Üyenin Adı ve Soyadı	
KOMİSYON	

EK-5. AİLE HAYATI VE ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUM ÖLÇEĞİ

	Çok Uygun Buluyorum	Oldukça Uygun Buluyorum	Biraz Uygun Buluyorum	Hiç Uygun Bulmuyorum
1. Çocuk, yorucu veya zor işlerden korunmalıdır.				
2. Anne ve babalar çocuklarını dertlerini anlatmaya teşvik ederler. Fakat bazen çocukların dertlerinin hiç açılmaması gerektiğini anlayamazlar.				
3. Çocuk boşa geçen dakikaların bir daha hiç geri gelmeyeceğini ne kadar çabuk öğrenirse, kendisi için o kadar iyi olur.				
4. Bir anne çocuğunun düş kırıklığına uğramaması için elinden geleni yapmalıdır.				
5. Çocuk ne kadar erken yürümeyi öğrenirse, o kadar iyi terbiye edilebilir.				
6. Çocuk yetiştirmek sinir bozucu, yıpratıcı bir iştir.				
7. Çocuğun hayatta öğrenmesi gereken çok şey vardır. Zamanını boşa geçirmesi affedilemez.				
8. Babalar, biraz daha şefkatli olsalar, anneler çocuklarını daha iyi yönetebilirler.				
9. Çocuk yetiştirmenin kötü taraflarından biri de, anne ya da babanın istediğini yapabilmesi için yeterince özgür olmamasıdır.				
10. Sıkı kurallarla yetiştirilen çocuklardan en iyi yetişkinler çıkar.				
11. Bir anne çocuğunun mutluluğu için kendi mutluluğunu feda etmesini bilmelidir.				
12. Daima koşuşturan, hareketli bir çocuk büyük bir olasılıkla mutlu bir insan olacaktır.				
13. Büyükler çocukların şakalarına güler, onlara eğlendirici öyküler anlatırsa, evdeki düzen daha iyi, daha ahenkli olur.				

14. Çocuğun en gizli düşüncelerini kesinlikle bilmek, bir annenin görevidir.				
15. Anne-babalar çocuklarına, sorgusuz sualsiz kendilerine sadık kalmalarını öğretmelidirler.				
16. Bütün genç anneler, bebek bakımında beceriksiz olduklarından korkarlar.				
17. Hangi anne olursa olsun eğer bütün gününü çocuklarla geçirmek zorunda kalırsa sonunda çocuklar sinirine dokunur.				
18. Anne ve babalar her zaman çocuklarının kendilerine uymasını beklememeli, biraz da kendileri çocuklarına uymalıdır.				
19. Eğer anneler dileklerinin kabul edileceğini bilselerdi, babalarının daha anlayışlı olmalarını isterlerdi.				
20. Bir çocuğa, ne olursa olsun, dövüşmekten kaçınması gerektiği öğretilmelidir.				
21. Çocuklar bencil olduklarında, hep bir şeyler istediklerinde, annenin tepesinin atması çok normaldir.				
22. Eğer çocuklar ailedeki kuralları uygun bulmuyorsa, bunu anne-babalarına söylemeleri hoş karşılanmalıdır.				
23. Anneler çoğu zaman çocuklarına bir dakika daha dayanamayacakları duygusuna kapılırlar.				
24. Çocuğu sıkı terbiye ederseniz sonra size teşekkür eder.				
25. Küçük bir çocuk, cinsiyet konusundan sakınmalıdır.				
26. Bir annenin, çocuğunun hayatı hakkında her şeyi bilmesi hakkıdır. Çocuğu onun önemli parçasıdır.				
27. Uyanık bir anne-baba, çocuğun tüm düşüncelerini öğrenmeye çalışmalıdır.				
28. Çocuklar, anne-babalarının kendileri için neler feda ettiklerini düşünmelidirler.				
29. Eğer çocukların dertlerini söylemelerine izin verirlerse büsbütün şikayetçi olurlar.				
30. Sıkı terbiye, sağlam ve iyi karakter geliştirir.				
31. Genç bir kadın, henüz gençken yapmak istediği pek çok şey olduğu için, anne olunca kendisini tutuklanmış duygusuna kapılır.				

32. Anneler, çocukları için hemen hemen bütün eğlencelerini feda ederler.				
33. Babalar, daha az bencil olsalar, kendilerine düşen görevi yaparlardı.				
34. İyi bir anne çocuğunu ufak tefek güçlüklerden korumalıdır.				
35. Bir çocuğa anne ve babasını herkesten üstün görmesi öğretilmelidir.				
36. Çocuk hiçbir zaman ailesinden sır saklamamalıdır.				
37. Çocuklardan sık sık ödün vermelerini, anne-babaya uymalarını istemek doğru değildir.				
38. Çoğu anneler bebeklerine bakarken onu inciteceklerinden korkarlar.				
39. Bir çocuğa başı derde girdiğinde, dövüşmek yerine büyüklere başvurması öğretilmelidir.				
40. Anne-baba arasındaki bazı konular küçük bir tartışma ile çözümlenemez.				
41. Ev bakımında ve idaresinde en kötü şeylerden biri de, kişinin kendini evinde tutuklanmış gibi hissetmesidir.				
42. Hiçbir kadından yeni doğmuş bir bebeğe tek başına bakması beklenmemelidir.				
43. Oğlan ve kız çocukları soyunurken birbirini görmemelidir.				
44. Çocukların sorunlarına eğlirseniz sizi oyalamak için çeşitli masallar uydururlar.				
45. Eğer anne-babalar çocukları ile şakalaşp beraber eğlenirlerse, çocuklar onların öğütlerini dinlemeye daha istekli olurlar.				
46. Anneleri kendileri yüzünden zorluk çektiği için çocuklar, onlara karşı daha anlayışlı olmalıdırlar.				
47. Bir çocuk eninde sonunda anne-babasından daha akıllı olmayacağını öğrenir.				
48. Eğer bir anne çocuklarını iyi yetiştiremiyorsa belki de bu, babanın kendine düşen görevi iyi yapmamasından ileri geliyordur.				

49. Genç bir anne için ilk bebeğin bakımı sırasında yalnız kalmaktan daha kötü bir şey olamaz.				
50. Bir çocuğun diğer bir çocuğa vurması hiçbir şekilde hoşgörüle karşılanamaz.				
51. Anne-babalar çocuklarına hayatta ilerleyebilmeleri için hep bir şeyler yapmaları ve boşa zaman geçirmemeleri gerektiğini öğretmelidirler.				
52. Akıllı bir kadın, yeni bir bebeğin doğumundan önce ve sonra yalnız kalmamak için elinden geleni yapar.				
53. Evde olup bitenleri sadece anne bildiği için ev hayatını onun planlaması gerekir.				
54. Kendi haklarına sahip olabilmesi için, bazen bir kadının kocasını terslemesi gerekir.				
55. Bütün zamanını çocuklarıyla geçirmek, bir kadına kanadı kopmuş kuş duygusu verir.				
56. Eğer anne kollarını sıvar, bütün yükü sırtına alırsa tüm aile rahat eder.				
57. Anne-babalar çocuklarını kendi kendilerine oluşturdukları güveni sarsabilecekleri bütün güç işlerden sakınmalıdırlar.				
58. Çocuklar, aslında, sıkı disiplin içinde mutlu olurlar.				
59. Çocuklarının arkadaşlıkları ve sosyal hayatlarıyla yakından ilgilenen anne babalar onların iyi yetişmelerini sağlarlar.				
60. Anne ve babaya sadakat her şeyden önce gelir.				

EK-6. SOSYO-DEMOGRAFİK SORU FORMU

Aile

Anne

/

Baba

1)Yaş

1)Yaş

a) 30 yaş ve altı

a) 30 yaş ve altı

b) 31-40 yaş

b)31-40 yaş

c) 41 yaş ve üstü

c)41 yaş ve üstü

2)Eğitim

2)Eğitim

a)ilkokul

a)ilkokul

b)lise

b)lise

c)üniversite

c)üniversite

3)Meslek.....

3)Meslek.....

4)Aile Tipi

a)Çekirdek aile

b)Geniş aile

5)Ailede yaşayan kişi sayısı

a)4-5

b)5-6

c)6 ve üstü

6) Evlilik süresi :

a) 1-10 yıl

b)11-15 yıl

c)16-20 yıl

d)21 yıl ve üzeri

7)Çocuk Sayısı

a)2 çocuk

b)3 çocuk

c)4 çocuk ve üzeri

8)Aylık Gelir

- a)Gelirim giderimden az
- b)Gelirim giderime denk
- c)Gelirim giderimden fazla

Özel Gereksinimli Çocuğa Ait Sorular

1)Cinsiyet: a)kız b)erkek

2)Yaş:

3)Engel türü/tanısı:

4)Öğrenim Durumu:

5)Doğum sırası :

- a) İlk çocuk
- b) Ortanca çocuk
- c) Son çocuk

Kardeşe Ait Bilgiler

1)Cinsiyet: a)kız b)erkek

2)Yaş:

3)Doğum Sırası:

- a)ilk çocuk
- b)ortanca çocuk
- c)son çocuk

4)Öğrenim Durumu:

5)Özel gereksinimli kardeşi ile yaş farkı:

- a) Engelli kardeşinden büyük
- b) Engelli kardeşinden küçük
- c) Engelli kardeşiyle aynı yaşta (ikiz, üçüz vb.)

**EK-7. SCHAEFFER KARDEŞ DAVRANIŞI DEĞERLENDİRME
ÖLÇEĞİ (ŞKDDÖ) KARDEŞ FORMU**

	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Herzaman
1- Ona mümkün olan her şekilde yardım ederim.					
2- Ona kızırım.					
- Ona ilginç şeyler gösterir veya anlatırım.					
- Onu memnun edecek şeyler yaparım .					
5- Mümkünse ondan uzak dururum.					
6- Yeni durumlara uyum sağlamada ona yardım ederim.					
7- Başkalarının yanında onunla birlikte görünmekten utanırım.					
8- Onu kızdırır veya canını sıkırım.					
9- Onunla birlikte yapabileceğimiz şeyler için fikir üretirim.					
10- Onunla tartışır veya kavga ederim.					
11- Ona yeni beceriler öğretirim.					
2- Onun yarattığı sorunlardan dolayı şikayet ederim.					
13- Üzgün veya mutsuz olduğunda onu rahatlatmaya çalışırım.					
14- Onunla olmak zorunda kaldığımda kaşlarımı çatar veya surat asarım.					
15- Ondan utanırım.					
16- Onun gelişiminden memnun olurum.					
17- Onun da içinde olduğu planlar yaparım.					
18- Onu iter, tekmeler, çimdikler, tokatlar, ısırır veya ona bir şeyler atarım.					
19- Ona iyi bir arkadaş gibi davranırım.					
20- Ona kırıcı şeyler söylerim.					
21- Onun duygularını incitirim.					

22- Evde onunla iyi vakit geçiririm.					
23- Onunla birlikte görünmemeye çalışırım.					
24- Onu itip kakarım.					
25- Onu bir oyun arkadaşı olarak görürüm.					
26- Onunla oynamaktansa yalnız olmayı tercih ederim.					
27- Onu döverim.					
28- Onun için işler kötü olduğunda anlayış gösteririm.					
29- Onun mutluluğu ve sağlığı ile ilgilenirim.					
30- Onun ailede olmasından memnunum.					

